

Rapport

Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2023

Registratie sportief en onsportief
wedstrijdgedrag in de Nederlandse
teamsport met de SportklimaatApp

Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2023

Registratie sportief en onsportief
wedstrijdgedrag in de Nederlandse teamsport
met de SportklimaatApp

Met steun van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Mulier Instituut

Angelina Gómez Berns
Eva Heijnen

Voor meer informatie kunt u contact
opnemen met het Mulier Instituut.

© Mulier Instituut

Utrecht, 3 april 2024
www.mulierinstituut.nl
info@mulierinstituut.nl

Disclaimer

U mag delen uit deze publicatie overnemen op voorwaarde van bronvermelding:
auteur(s), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Er gelden gebruiksvoorwaarden voor de foto's in deze publicatie. Neem foto's daarom niet over zonder
toestemming van het Mulier Instituut.

Over ons

Het Mulier Instituut doet sportonderzoek voor beleid en samenleving. Voor overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, sportorganisaties en bedrijven onderzoeken we allerlei thema's op het gebied van sport en sportief bewegen: van de sportdeelname van (groepen) Nederlanders tot de motorische vaardigheden van kinderen, en van diversiteit en inclusie in de sport tot de economische impact van sportevenementen.

Het Mulier Instituut is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk.

Ons doel is bijdragen aan goed onderbouwd beleid, gericht op de bevordering van sport, sportief bewegen en versterking van de sportsector. Dit doen we op verschillende manieren:

We verzamelen data en monitoren de Nederlandse sportsector en beleidsprogramma's.

We ontwikkelen kennis en onderzoeksmethoden via verkennende en verdiepende studies.

We duiden onderzoeksuitkomsten en vertalen deze naar de beleidspraktijk.

We onderbouwen beleidsbeslissingen met expertise en advies.

We bieden gevraagd en ongevraagd duiding en reflectie in de rol van 'kritische vriend' van de sportsector.

We zetten ons in voor de bevordering van de sportwetenschap.

Inhoudsopgave

Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2023

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Resultaten van voorgaande monitoringsjaren	7
1.2 Aanvullend onderzoek	9
2 Onderzoeksmethode	10
2.1 Hoofd- en deelvragen	10
2.2 Geregistreerde wedstrijden	10
2.3 Veldwerkonderzoek	12
2.4 Datastructuur	13
3 Gedrag tijdens de wedstrijd	14
3.1 Wedstrijdachtergronden	14
3.2 Positief en negatief wedstrijdgedrag	15
3.3 Wedstrijden met excessieve gedragingen	18
3.4 Sportiviteit over de hele wedstrijd	22
3.5 Gedrag van toeschouwers en begeleiding	25
3.6 Gedrag tegen en van scheidsrechters	30
3.7 Wedstrijdspanning	34
4 Conclusie & aanbevelingen	38
4.1 Conclusie	38
4.2 Aanbevelingen voor de praktijk	39
4.3 Monitoring 2024 en verder	41
Bronnen	43
Bijlage 1 – De SportklimaatApp	44
Bijlage 2 – Veldwerk	46
Bijlage 3 – Geregistreerde gedragingen	47

Sportief Wedstrijdgedrag

Inleiding

Sinds 2017 brengen we het sportief wedstrijd klimaat in de Nederlandse teamsport in kaart. Dat doen we door te kijken naar de gedragingen van spelers tijdens een (amateur)wedstrijd. Deze gedragingen registreren we in de SportklimaatApp. Dit rapport bouwt voort op de monitoring van eerdere jaren en is een aanvulling op de cijfers die we sinds 2017 hebben verzameld.

Het Mulier Instituut monitort het sportief wedstrijdgedrag met subsidie van het ministerie van VWS. De geregistreerde data van wedstrijden zijn verzameld door observanten. Dit zijn studenten die affiniteit hebben met sporten en bewegen.

Probleemstelling

Anders dan in voorgaande jaren brengen we in deze monitoring focus aan op type sport en leeftijdsgroepen. De hoofdvraag in deze monitoring luidt: 'Welke (on)sportieve handelingen vinden in 2023 plaats tijdens voetbal- en hockeywedstrijden van senioren en veteranen op amateurniveau en hoe verschillen die ten opzichte van eerdere meetjaren?'

Conclusies en aanbevelingen

Uit de resultaten concluderen we dat:

- de meeste wedstrijden sportief zijn verlopen;
- toeschouwers, begeleiders en scheidsrechters zich vaak positief gedragen;
- ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter in de helft van de wedstrijden plaatsvindt, al gebeurt dit de laatste jaren minder vaak per wedstrijd;
- vrouwen- en hockeywedstrijden vaker sportief verlopen dan mannen- en voetbalwedstrijden;
- derby's, promotie- en degradatiewedstrijden iets vaker onsportief verlopen dan andere wedstrijden.

Het is van belang scheidsrechters te ondersteunen. Bijvoorbeeld door opleidingsmogelijkheden te bieden, zodat ze zich vaardig genoeg voelen om een wedstrijd in goede banen te leiden. Vooral met het oog op het scheidsrechters- en vrijwilligerstekort. Hoe minder ongewenst gedrag, hoe leuker het is om wedstrijden te fluiten en hoe meer scheidsrechters blijven fluiten.

In de toekomst bekijken we of we onderzoek kunnen doen naar de invloed van beleidsmaatregelen van clubs op het wedstrijdgedrag van spelers.

Inleiding

Sinds 2017 brengen we het sportief wedstrijd klimaat in de Nederlandse teamsport in kaart. In dit eerste hoofdstuk lichten we de belangrijkste resultaten van voorgaande jaren toe.

We brengen het wedstrijd klimaat in kaart door te kijken naar de gedragingen van spelers tijdens amateurwedstrijden. Deze gedragingen registreren we in de SportklimaatApp. Dit rapport bouwt voort op de monitoring van eerdere jaren en is een aanvulling op de cijfers die we sinds 2017 hebben verzameld.

Termen

In dit rapport gebruiken we verschillende termen om de wedstrijdgedragingen van amateursporters te beschrijven.

● Positieve gedragingen

Bijvoorbeeld elkaar aanmoedigen, een high five geven of elkaar op het gedrag aanspreken.

● Negatieve gedragingen

Bijvoorbeeld een wegwerpgebaar, tijdrekken of discussie aangaan.

● Excessieve gedragingen

Bijvoorbeeld schoppen, uitschelden, slaan of duwen.

● Sportieve of onsportieve wedstrijd

Of een amateurwedstrijd sportief of onsportief verloopt, hangt af van de gedragingen van de spelers, de begeleiding van de teams, de toeschouwers en de scheidsrechter. Meestal verlopen wedstrijden sportiever als deze gedragingen positief zijn. In dit onderzoek hebben observanten zelf beoordeeld of de wedstrijd sportief of onsportief is verlopen.

1.1 Resultaten van voorgaande monitoringsjaren

De eerste monitor (2018)

In de eerste Monitor Sportief Wedstrijdgedrag uit 2018 stond excessief gedrag centraal. In dat rapport beschreven we de opbouw van wedstrijdspanning gedurende een wedstrijd (Romijn et al., 2018).

Eén op de tien gedragingen van de geobserveerde wedstrijden was negatief (8%) of excessief (2%). Bij twee op de vijf wedstrijden werd minstens één negatieve gedraging (incl. excessieve gedragingen) geobserveerd. Slechts 4 procent van de geobserveerde wedstrijden verliep onsportief volgens observanten. Bij de

geobserveerde wedstrijden was (zeer) sportief gedrag de norm, vooral bij wedstrijden van vrouwen en kinderen.

De tweede monitor (2020)

In 2020 brachten we de tweede Monitor Sportief Wedstrijdgedrag uit ([Heijnen et al., 2020](#)). Daaruit bleek dat tussen 2017 en 2019 meer geobserveerde wedstrijden van teamsporten sportief verliepen. Voetbal was daar een uitzondering op. Tussen 2018 en 2019 waren de geobserveerde voetbalwedstrijden minder sportief verlopen.

Aanvullend op de monitor onderzochten we de wedstrijdynamieken bij voetbal- en hockeywedstrijden. Daaruit bleek dat negatief en excessief wedstrijdgedrag vaker voorkomt bij voetbal dan bij hockey.

De derde monitor (2021)

Begin 2021 publiceerden we de derde Monitor Sportief Wedstrijdgedrag, met data van wedstrijden uit 2020 ([Heijnen & Stevens, 2021](#)). In dat jaar brak de coronapandemie uit en dat zagen we terug in de cijfers.

In vergelijking met eerdere jaren observeerden we minder fysieke gedragingen, zoals omhelzen of een hand geven. Daarnaast spraken spelers elkaar vaker aan op (negatief) wedstrijdgedrag. En de wedstrijdspanning was lager dan in 2019. Dat kwam mede doordat er geen toeschouwers aanwezig waren bij de wedstrijden.

De vierde monitor (2022)

De vierde Monitor Sportief Wedstrijdgedrag verscheen in 2022 ([Heijnen et al., 2022](#)). Deze monitor bevatte, in verband met de coronalockdowns, alleen gegevens van amateurwedstrijden aan het begin van het seizoen (najaar 2021).

Uit de monitor bleek dat excessieve gedragingen in de geobserveerde wedstrijden van 2021 (51%) vaker voorkwamen dan in de jaren daarvoor (32-42%). Dat is opvallend, want aan het begin van het seizoen zijn er nog geen prijzen te verdelen, waardoor de wedstrijdspanning lager zou moeten zijn.

Ondanks dat we in 2021 meer wedstrijden met negatieve incidenten observeerden, was het overgrote deel van het gedrag van teamsporters tijdens wedstrijden in 2021 positief (90%).

De vijfde monitor (2023)

Begin 2023 brachten we de vijfde Monitor Sportief Wedstrijdgedrag uit ([Heijnen et al., 2023](#)). Daaruit bleek dat in 2022 bij 27 procent van de geobserveerde wedstrijden minstens één excessieve gedraging plaatsvond. Dat is een stuk lager dan in 2021 (51%) en ook lager dan in de jaren daarvoor (32-42%). Mogelijk was het hoge percentage in 2021 een negatief neveneffect van de lockdowns. In die tijd heerste er meer onrust in de maatschappij ([De Klerk et al., 2021](#)).

Verder bleek dat spelers elkaar in de ‘coronajaren’ 2020 en 2021 relatief vaker op hun gedrag aanspraken dan in 2019. In 2022 was dit ten opzichte van 2021 nog verviervoudigd (van 2% naar 9%). Op welke manier spelers elkaar aanspreken, was niet uit de data vast te stellen.

1.2 Aanvullend onderzoek

Invloed van scheidsrechters en begeleiders

Een aanvullend onderzoek uit 2020 ging over het wedstrijdgedrag van spelers, trainers, scheidsrechters en toeschouwers bij amateurwedstrijden ([Stevens et al., 2020](#)). Daaruit bleek dat twee factoren van grote invloed zijn op het wedstrijdgedrag van amateurvoetballers en -hockeyers:

- de manier van fluiten van de scheidsrechter; en
- de coaching van de trainers en begeleiders.

Als scheidsrechters de dynamiek van het spel goed aanvoelen, vertonen spelers tijdens amateurvoetbal- en hockeywedstrijden minder negatief wedstrijdgedrag. En als trainers en begeleiders op een negatieve manier coachen, vertonen spelers vaker negatieve gedragingen.

Stand van zaken bij de arbitrage

In samenwerking met de Centrale Organisatie Voetbal Scheidsrechters (COVS) publiceerden we in 2021 een factsheet over de stand van zaken bij de arbitrage anno 2020 ([Stevens et al., 2021](#)). 1.035 leden van COVS Nederland deden mee aan dit onderzoek:

- 858 scheidsrechters;
- 36 assistent-scheidsrechters; en
- 141 waarnemers, coaches en rapporteurs.

De meeste van hen waren actief in de lagere amateurdivisies van de seniorencompetitie. Een kwart (24%) van de ondervraagden bleek iedere wedstrijd te maken te krijgen met duw- of trekbewegingen. Scheidsrechters pleitten in het onderzoek voor blijvende ondersteuning van hun sociale veiligheid. Daarnaast vonden ze meer aandacht voor medische veiligheid en voor racisme in de arbitragecursussen en -opleidingen belangrijk.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we hoe we de data hebben verzameld en geanalyseerd. In hoofdstuk 3 gaan we in op de resultaten. We sluiten het rapport af met een conclusie in hoofdstuk 4.

Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk beschrijven we de hoofd- en deelvragen van de monitoring in 2023, de SportklimaatApp als meetinstrument, de wedstrijden die we hebben geregistreerd, het veldwerk en de verzamelde data.

2.1 Hoofd- en deelvragen

Het doel van de Monitor Sportief Wedstrijdgedrag is om een zo volledig en onafhankelijk mogelijk beeld te krijgen van het brede scala aan (on)sportieve handelingen dat plaatsvindt tijdens diverse sportwedstrijden op amateurniveau. De hoofdvraag luidt:

Welke (on)sportieve handelingen vinden in 2023 plaats tijdens voetbal- en hockeywedstrijden van senioren en veteranen op amateurniveau en hoe verschillen die ten opzichte van eerdere meetjaren?

Om deze vraag te beantwoorden, stelden we de volgende deelvragen op:

1. Hoeveel en welke positieve en negatieve gedragingen vinden plaats?
2. Hoeveel excessieve gedragingen vinden plaats?
3. Hoe wordt de sportiviteit van de wedstrijden beoordeeld?
4. Hoe wordt het gedrag van toeschouwers en van de begeleiding beoordeeld?
5. Hoe wordt het gedrag tegen en van scheidsrechters beoordeeld?
6. Hoe ziet de wedstrijdspanning eruit?
7. Welke verschillen zijn er in wedstrijdgedragingen voor, tijdens en na de coronapandemie?

In hoofdstuk 3 geven we antwoord op deze deelvragen.

2.2 Geregistreerde wedstrijden

De SportklimaatApp

Voor de Monitoring Sportief Wedstrijdgedrag hebben we de SportklimaatApp gebruikt. Dit is een applicatie voor de mobiele telefoon die we speciaal voor deze monitoring hebben ontwikkeld.

Met de SportklimaatApp kun je het wedstrijdgedrag bij meerdere typen sporten registreren, zoals voetbal, hockey, rugby en waterpolo. Zo kunnen we gedragingen bij wedstrijden van verschillende sporten met elkaar vergelijken. In bijlage 1 staat meer informatie over de SportklimaatApp.

Sporten

Tot en met 2022 hebben onze observanten 2.156 amateurwedstrijden van negen verschillende sporten geobserveerd (zie [tabel 2.1](#)). In 2023 hebben we alleen voetbal- en hockeywedstrijden geobserveerd. Zo konden we meer informatie verzamelen over het vóórkomen van negatieve en excessieve gedragingen bij deze sporten. Deze informatie konden we vergelijken met de data van de voorgaande jaren. Wel was het aantal geobserveerde voetbal- en hockeywedstrijden in eerdere jaren wat lager.

Tabel 2.1

Aantal geobserveerde amateurwedstrijden van 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar sport

(in aantallen, n=2.156)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Totaal
Basketbal	21	35	11	5	16	16	0	104
(Beach)volleybal	51	66	15	8	29	33	0	202
Handbal	48	46	2	4	11	25	0	136
Hockey	101	70	73	41	45	81	120	531
Korfbal	66	41	28	8	15	54	0	212
Voetbal	119	88	76	28	60	105	186	662
Waterpolo	14	33	24	3	17	40	0	131
Zaalvoetbal	31	33	14	6	13	40	0	137
Rugby	11	8	5	0	9	8	0	41

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

Leeftijdscategorieën

Tussen 2017 en 2023 hebben we vier leeftijdscategorieën geobserveerd:

- kinderen (ca. 5-12 jaar);
- jongeren (ca. 12-18 jaar);
- senioren (ca. 18-35 jaar); en
- veteranen (ca. 35 jaar en ouder).

In 2023 hebben we alleen wedstrijden van senioren en veteranen geobserveerd. Uit de monitoring van eerdere jaren bleek namelijk dat spelers in deze leeftijdsgroepen meer negatieve en excessieve wedstrijdgedragingen vertonen. Door op deze leeftijdsgroepen te focussen, konden we hier meer inzicht in krijgen.

Achtergrondkenmerken van wedstrijden verschillen per jaar

In eerdere monitoringsjaren zagen we dat geslacht, leeftijdscategorie en type sport van grote invloed zijn op de wedstrijd sportiviteit. Bij mannen-, voetbal-, en seniorenwedstrijden komt onsportief gedrag bijvoorbeeld vaker voor dan bij vrouwen-, hockey-, en jeugdwedstrijden.

De samenstelling van de geobserveerde wedstrijden verschilt per monitoringsjaar. In 2023 was bijvoorbeeld 16 procent van de voetbalwedstrijden een

vrouwenwedstrijd. Bij hockey was 57 procent van de wedstrijden een vrouwenwedstrijd. De verdeling van geslacht en leeftijdscategorie binnen hockey- en voetbalwedstrijden van 2017 tot en met 2023 staat in [tabel 2.2](#).

Door de verschillende samenstelling van de geobserveerde wedstrijden per jaar kunnen we de resultaten van de verschillende monitoringsjaren niet zomaar met elkaar vergelijken. Het is belangrijk daar rekening mee te houden bij de interpretatie van de resultaten in hoofdstuk 3.

Tabel 2.2

Aantal geobserveerde amateur voetbal- en hockeywedstrijden van 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar geslacht en leeftijdscategorie

(in aantallen, n=746)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2023*	Totaal
Hockey								
Man	25	13	22	10	9	13	42	134
Vrouw	25	17	22	15	11	30	72	192
Senioren	40	27	39	21	16	43	92	278
Veteranen	10	3	5	4	4	2	28	56
Voetbal								
Man	47	22	48	13	23	39	149	341
Vrouw	7	2	3	2	7	8	37	66
Senioren	48	24	45	14	30	44	150	355
Veteranen	6	0	6	1	0	8	36	57

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* In 2022 hebben we twee hockey- en vijf voetbalwedstrijden geobserveerd waarbij mannen en vrouwen gemengd sportten. In 2023 hebben we zes hockeywedstrijden geobserveerd waarbij mannen en vrouwen gemengd sportten.

2.3 Veldwerkonderzoek

De data voor de Monitor Sportief Wedstrijdgedrag zijn verzameld door observanten. Dit waren hbo- en wo-studenten die affiniteit hebben met sport en bewegen.

Een deel van de observanten uit 2023 heeft ook in eerdere jaren wedstrijden geobserveerd met de SportklimaatApp. Andere observanten hebben we geworven door een vacature uit te zetten. Bij de selectie van observanten hebben we rekening gehouden met de spreiding van woonplaatsen in Nederland. Tussen 2017 en 2023 hebben we op 183 verschillende plaatsen (steden en dorpen) in Nederland observaties uitgevoerd.

Alle observanten hebben voorafgaand aan de veldwerkperiode een cursus gehad over het gebruik van de app. Ze maakten zichzelf vertrouwd met de

SportklimaatApp door te oefenen met een wedstrijd op YouTube. Dit vergroot de betrouwbaarheid van de meting en de data.

Net als eerdere jaren werkten de observanten onder een aantal voorwaarden. Ze mochten bijvoorbeeld niet bij de eigen vereniging wedstrijden observeren en moesten hockey- en voetbalwedstrijden registreren. Meer informatie over de voorwaarden voor observaties staat in bijlage 2. Daar staat ook hoeveel observanten er per jaar waren en hoeveel wedstrijden zij hebben geregistreerd.

2.4 Datastructuur

Voor deze monitoring hebben we in de analyse alleen de data van voetbal- en hockeywedstrijden van senioren en veteranen meegenomen. Zo konden we de wedstrijdgedragingen van deze sporten en leeftijdscategorieën over meerdere jaren vergelijken.

Uit de database van de SportklimaatApp hebben we één dataset met de wedstrijden in rijen en één dataset met de gedragingen in rijen gehaald. De resultaten van deze monitoring zijn gebaseerd op deze twee datasets en lichten we toe in het volgende hoofdstuk.

Twee datasets

- **Dataset met de wedstrijden in rijen**

Deze data geven een overzicht van de gedragingen in één wedstrijd, met daarbij wedstrijdkenmerken en -achtergronden en contextfactoren (zoals gedrag van toeschouwers, begeleiding en scheidsrechter).

- **Dataset met de gedragingen in rijen**

Deze data geven een chronologische weergave van de gedragingen gedurende de wedstrijd, met een koppeling tussen het moment van registratie en zichtbaar gedrag op dat specifieke moment in de wedstrijd. Deze data hebben we gebruikt om de wedstrijdspanning te meten.

Gedrag tijdens de wedstrijd

In dit hoofdstuk beschrijven we de achtergrondkenmerken van de geobserveerde wedstrijden. We bespreken de positieve, negatieve en excessieve gedragingen van de voetballers en hockeyers. En de sportiviteit van de wedstrijden en het gedrag van toeschouwers, begeleiding en scheidsrechters. Daarnaast gaan we in op wedstrijdspanning.

3.1 Wedstrijdachtergronden

In de analyse hebben we 746 voetbal- en hockeywedstrijden van de periode 2017 tot en met 2023 meegenomen. Bijna twee derde van de wedstrijden was uitsluitend voor mannen (64%; [figuur 3.1](#)). De overige wedstrijden waren uitsluitend voor vrouwen (35%) of voor gemengde teams (2%).

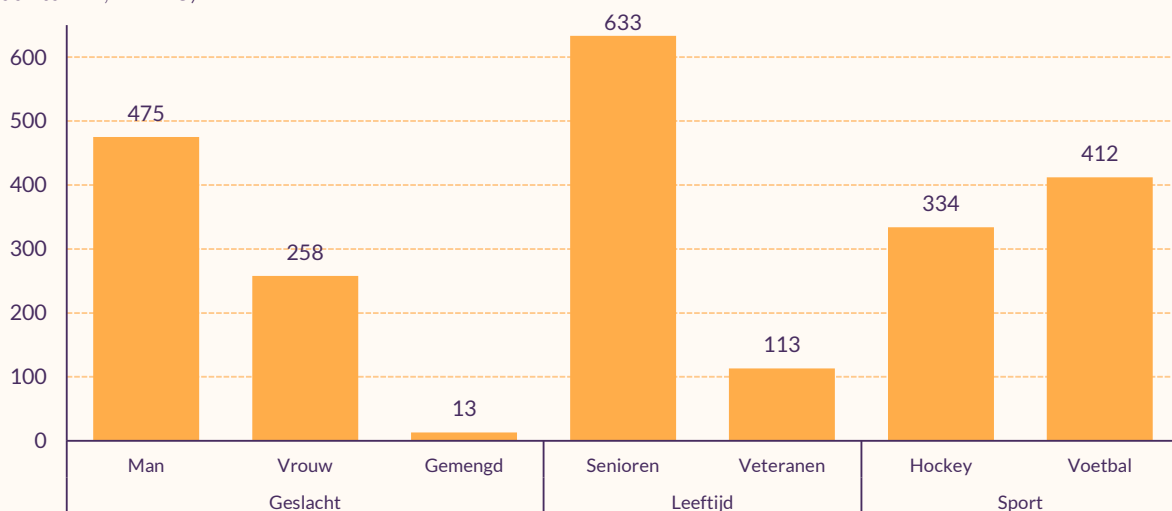
De meeste voetbal- en hockeywedstrijden waren van senioren (ca. 18-35 jaar; 85%). Een klein deel van de metingen betrof wedstrijden van veteranen (ca. 35 jaar en ouder; 15%).

Van 2017 tot en met 2023 hebben we iets meer voetbalwedstrijden (55%) dan hockeywedstrijden (45%) geobserveerd. Het aantal geobserveerde hockey- en voetbalwedstrijden per jaar staat in [tabel 2.1](#).

Figuur 3.1

Geanalyseerde voetbal- en hockeywedstrijden naar achtergrond in de periode 2017-2023

(in aantallen, n=746)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

3.2 Positief en negatief wedstrijdgedrag

Positieve en negatieve gedragingen in het algemeen

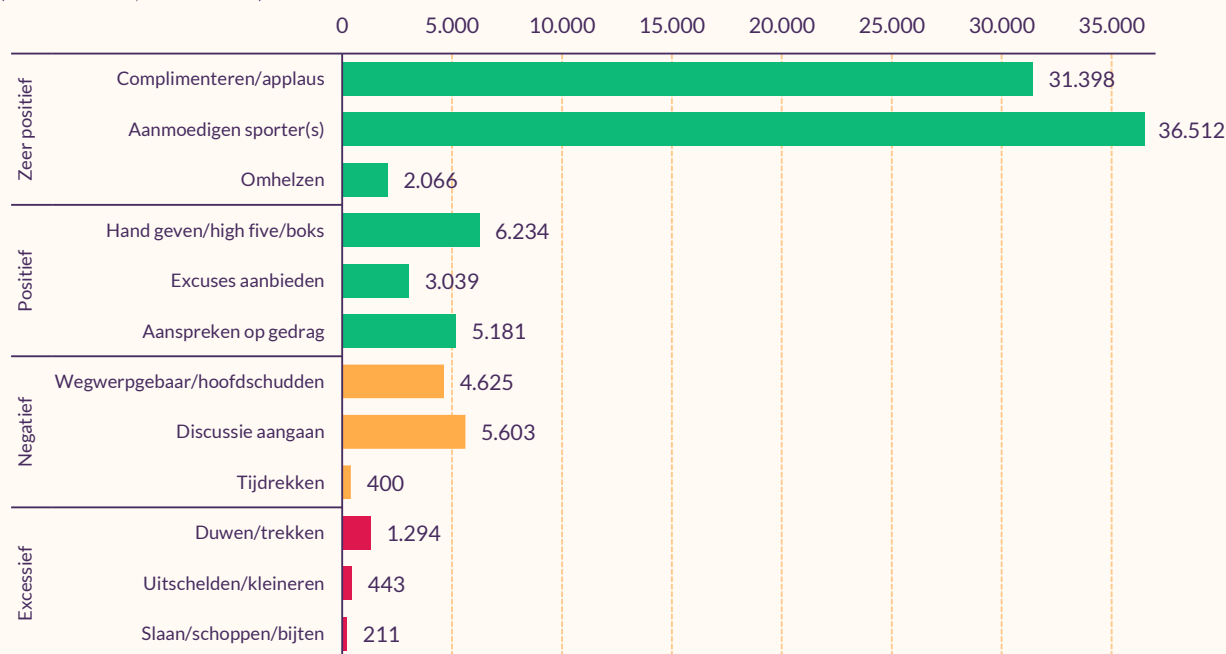
In de 746 geanalyseerde voetbal- en hockeywedstrijden hebben we 97.006 wedstrijdgedragingen geregistreerd. De meeste gedragingen waren van zeer positieve (72%) of positieve (15%) aard ([figuur 3.2](#)). Vooral complimenteren, applaudisseren en elkaar aanmoedigen komen vaak voor. Eén op de tien gedragingen was negatief (11%). Dat ging vooral om gedragingen als discussie aangaan, wegwerpgebaren en hoofdschudden.

2 procent van de gedragingen was excessief. Duwen en trekken kwamen daarbij het vaakst voor. Het aantal keer dat we gedragingen als uitschelden en kleineren observeerden, is mogelijk lager dan het daadwerkelijke aantal keer dat deze plaatsvonden. Deze gedragingen zijn voor observanten lastiger om waar te nemen dan fysieke gedragingen zoals schoppen, slaan en duwen.

Figuur 3.2

Geregistreerde gedragingen bij voetbal- en hockeywedstrijden, naar de aard van de gedraging, in de periode 2017-2023

(in aantallen, n=97.006)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

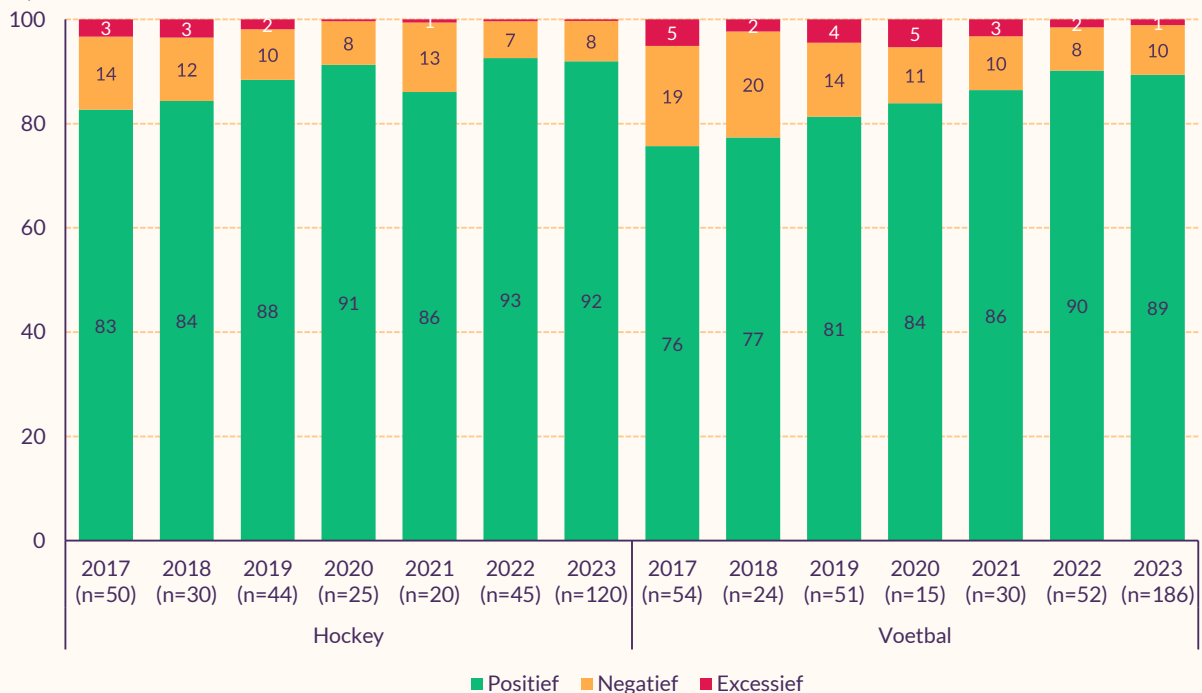
Tussen 2017 en 2023 was het grootste deel van de geregistreerde voetbal- en hockeywedstrijdgedragingen positief ([figuur 3.3](#)). Gemiddeld over alle wedstrijden waren bijna negen op de tien gedragingen positief (87%, niet in figuur). Wel hebben we in sommige jaren maar weinig wedstrijden per sport geregistreerd. Dat komt mede door de coronapandemie en doordat we in voorgaande jaren ook andere sporten dan voetbal en hockey observeerden.

In het algemeen is het aandeel positieve gedragingen zowel bij voetbal- als bij hockeywedstrijden in 2022 en 2023 hoger dan in voorgaande jaren ([figuur 3.3](#)). Negatieve en excessieve gedragingen kwamen in 2022 en 2023 minder voor. Excessieve gedragingen komen iets vaker bij voetbal voor dan bij hockey. De laatste jaren neemt dit verschil wel af.

Figuur 3.3

Aandeel positieve, negatieve en excessieve gedragingen bij voetbal- en hockeywedstrijden, van 2017 tot en met 2023*

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

In [tabel B3.1](#) en [tabel B3.2](#) in bijlage 3 splitsen we het aantal geregistreerde gedragingen per jaar uit naar type gedraging. Daarin zien we dat excessieve gedragingen als duwen, trekken en slaan ieder jaar relatief minder voorkomen. Daarnaast spreken spelers elkaar relatief vaker aan op hun gedrag.

Positieve en negatieve gedragingen per achtergrondkenmerk

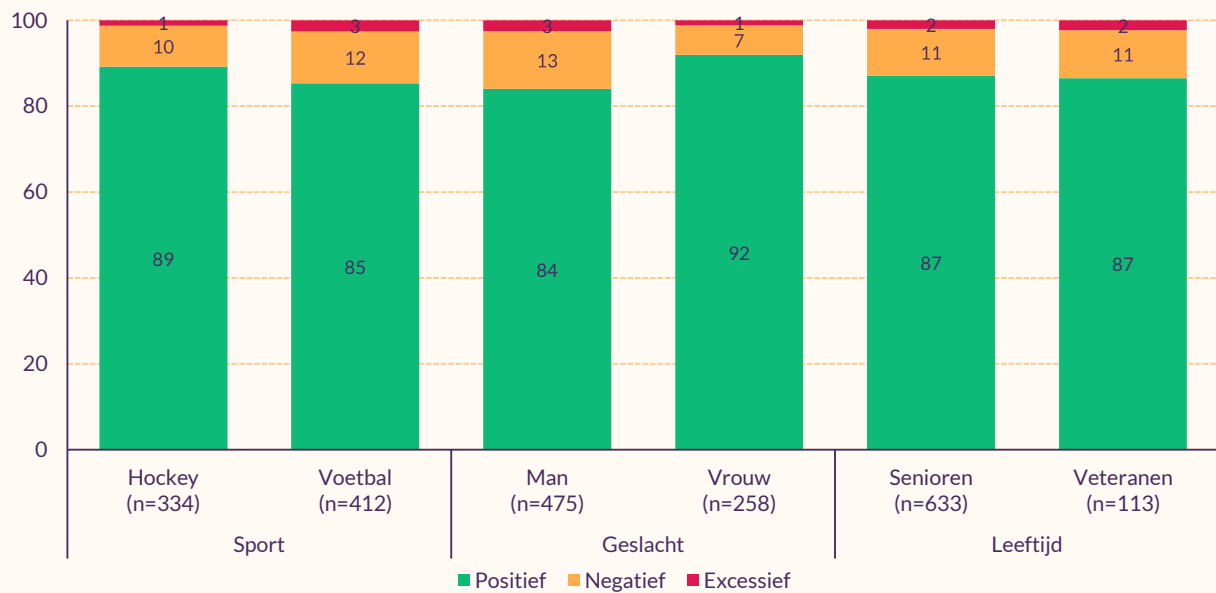
Van 2017 tot en met 2023 komen negatieve en excessieve gedragingen vaker voor bij mannen- dan bij vrouwenwedstrijden. Bij mannenwedstrijden is 13 procent van de gedragingen negatief en 3 procent excessief. Bij vrouwen is dat respectievelijk 7 en 1 procent ([figuur 3.4](#)).

De verschillen in positieve, negatieve en excessieve gedragingen tussen mannen- en vrouwenwedstrijden gelden voor zowel voetbal- als hockeywedstrijden ([figuur 3.5](#)).

Figuur 3.4

Aandeel positieve, negatieve en excessieve gedragingen bij voetbal- en hockeywedstrijden, in de periode 2017-2023, uitgesplitst naar sport, geslacht en leeftijdscategorie van wedstrijden

(in procenten)

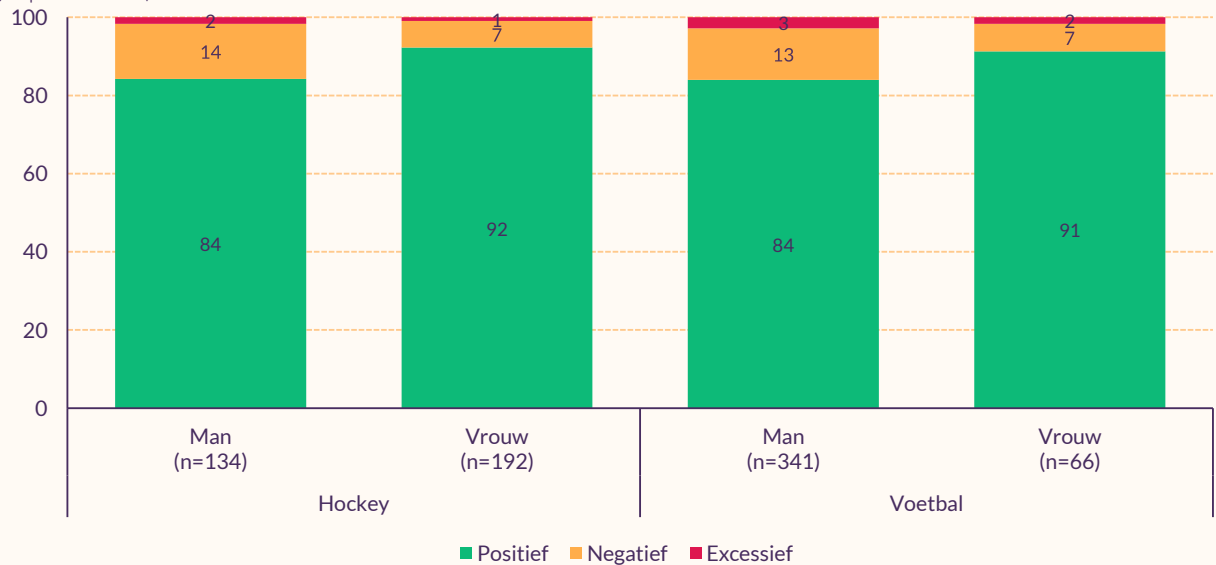

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

Figuur 3.5

Aandeel positieve, negatieve en excessieve gedragingen bij voetbal- en hockeywedstrijden, in de periode 2017-2023, uitgesplitst naar sport en geslacht

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

3.3 Wedstrijden met excessieve gedragingen

In deze paragraaf beschrijven we de resultaten over de excessieve gedragingen. Deze gedragingen gaan over fysiek en verbaal geweld.

Wanneer er een of meer excessieve gedragingen tijdens een wedstrijd plaatsvinden, betekent dit niet per se dat deze wedstrijd onsportief is verlopen. Positieve gedragingen kunnen een tegenwicht bieden aan een incidentele excessieve gedraging. In paragraaf 3.4 komen we hierop terug. In die paragraaf beschrijven we de sportiviteit van wedstrijden.

Aantal excessieve gedragingen neemt af

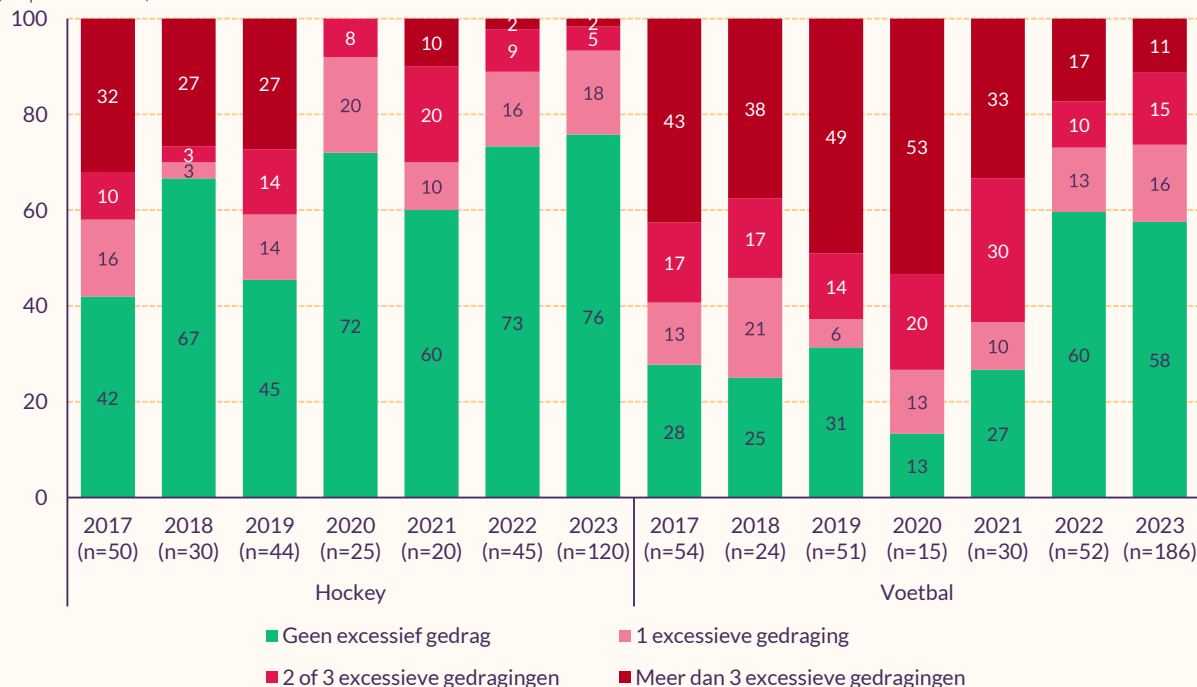
In 346 van de 746 geobserveerde voetbal- en hockeywedstrijden vond minimaal één excessieve gedraging plaats (46%, niet in figuur). Wel was het aantal geregistreerde voetbal- en hockeywedstrijden in sommige jaren laag (figuur 3.6). Dat maakt het lastig uitspraken te doen over de trend in de afgelopen jaren.

Wel zien we dat in 2022 en 2023 een groter aandeel wedstrijden zonder of met slechts enkele excessieve gedragingen is geregistreerd dan in de jaren ervoor. Vooral bij voetbal is dit verschil duidelijk. Maar ook in hockeywedstrijden zien we, ten opzichte van de jaren voor de coronapandemie, minder excessieve gedragingen.

Figuur 3.6

Aantal excessieve gedragingen per voetbal- en hockeywedstrijd, van 2017 tot en met 2023*

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

Excessieve gedragingen komen vaker in voetbalwedstrijden voor

Van 2017 tot en met 2022 (Heijnen et al., 2023) hebben we vaker excessieve gedragingen geregistreerd bij hockey- en voetbalwedstrijden dan bij wedstrijden van andere sporten. Deze gedragingen komen ongeveer net zo vaak voor bij senioren- als bij veteranenwedstrijden (respectievelijk 47% en 42%, [figuur 3.7](#)).

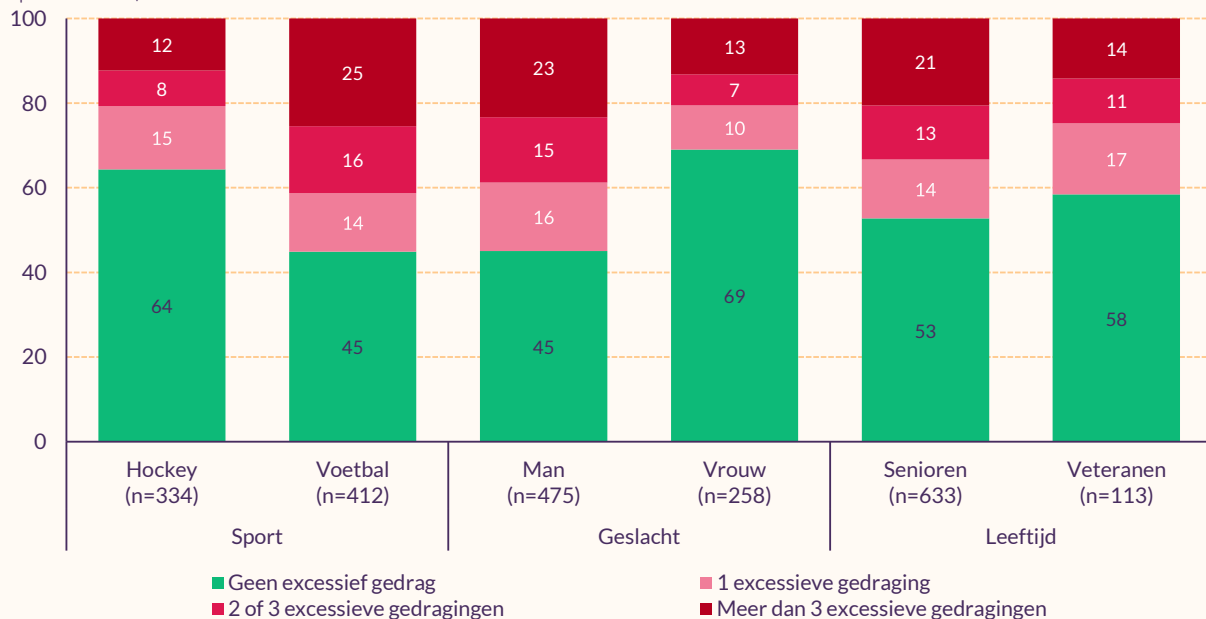
Excessieve gedragingen komen een stuk vaker voor bij voetbal- dan bij hockeywedstrijden ([figuur 3.7](#)). Bij een kwart van de geobserveerde voetbalwedstrijden (25%) registreerden we zelfs meer dan drie excessieve gedragingen (periode 2017 tot en met 2023).

Het verschil tussen voetbal- en hockeywedstrijden met excessieve gedragingen is de afgelopen jaren afgenomen ([figuur 3.6](#)). Dat komt met name doordat we meer voetbalwedstrijden hebben geregistreerd zonder of met slechts enkele excessieve gedragingen.

Figuur 3.7

Aantal excessieve gedragingen per voetbal- en hockeywedstrijd in de periode 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar sport, geslacht en leeftijdscategorie van wedstrijden

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

Ook tussen mannen- en vrouwenwedstrijden zien we verschillen in het aandeel wedstrijden met excessieve gedragingen. Bij meer dan de helft (55%) van de mannenwedstrijden registreerden we minstens één excessieve gedraging. En bij bijna een kwart van de mannenwedstrijden (23%) zelfs meer dan drie. Bij vrouwenwedstrijden zijn deze percentages aanzienlijk lager. Bij drie op de tien (31%) vrouwenwedstrijden registreerden we minstens één excessieve gedraging en bij één op de acht (13%) meer dan drie ([figuur 3.7](#)).

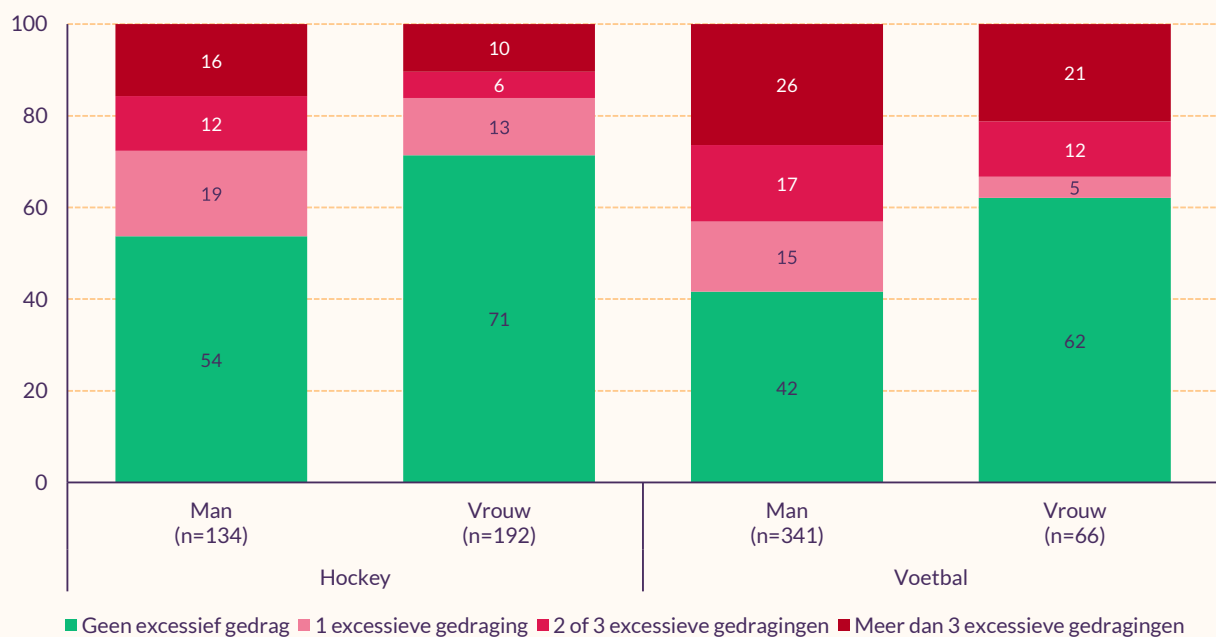
Excessieve gedragingen komen zowel bij mannen als bij vrouwen vaker voor in voetbal- dan in hockeywedstrijden ([figuur 3.8](#)). In bijna drie op de vijf mannenvoetbalwedstrijden (58%) vindt minstens één excessieve gedraging plaats. In één op de vier mannenvoetbalwedstrijden (26%) vinden meer dan drie excessieve gedragingen plaats. Bij de geregistreerde mannenhockeywedstrijden is dit respectievelijk 45 en 16 procent.

Bij de geregistreerde vrouwenvoetbalwedstrijden registreerden we in bijna twee op de vijf wedstrijden (38%) minstens één excessieve gedraging. In één op de vijf vrouwenvoetbalwedstrijden (21%) vonden meer dan drie excessieve gedragingen plaats. Bij de geregistreerde vrouwenhockeywedstrijden is dit respectievelijk 29 en 10 procent.

Figuur 3.8

Aantal excessieve gedragingen per voetbal- en hockeywedstrijd in de periode 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar sport en geslacht

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

Weinig verschil tussen begin en eind van het seizoen

Sommige voetbal- en hockeywedstrijden zijn spannender dan andere. Aan het einde van het seizoen strijden teams bijvoorbeeld voor promotie of tegen degradatie. Daarom hebben we in de analyse van de voetbal- en hockeywedstrijden onderscheid gemaakt tussen wedstrijden in het begin van het seizoen en wedstrijden aan het eind van het seizoen.

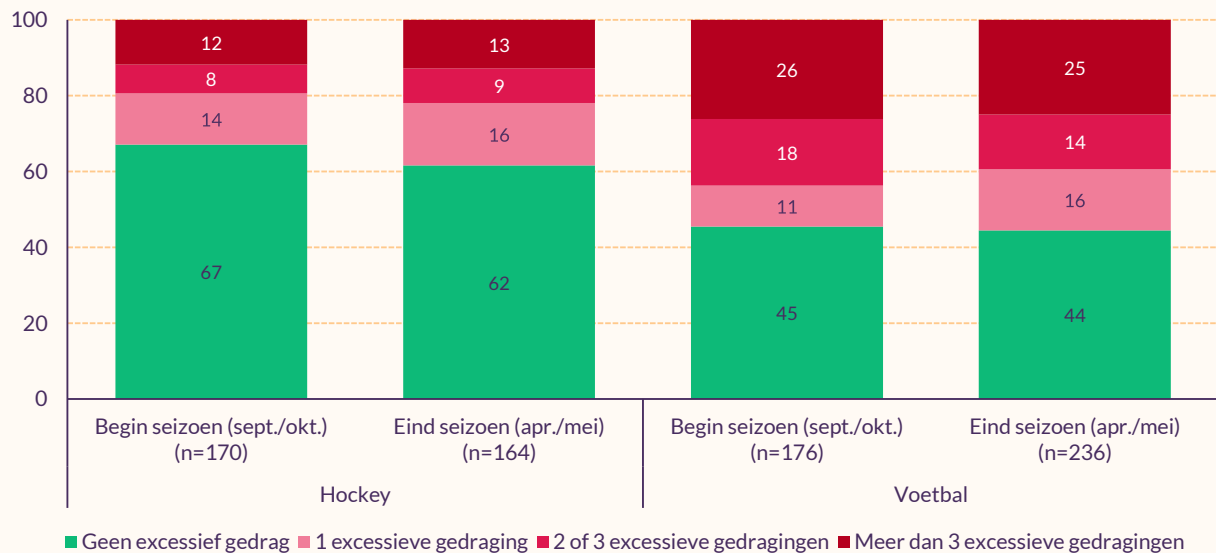
Het aandeel wedstrijden waarin excessieve gedragingen voorkomen, is vrijwel gelijk in het begin en aan het eind van het seizoen ([figuur 3.9](#)). Bij hockey komen aan het

eind van het seizoen relatief iets meer wedstrijden met excessieve gedragingen voor dan aan het begin van het seizoen.

Figuur 3.9

Aantal excessieve gedragingen per voetbal- en hockeywedstrijd in de periode 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar periode in het seizoen

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

Meer excessieve gedragingen in voetbalwedstrijden met spanning

In 2023 hebben we per voetbal- en hockeywedstrijd ook bijgehouden of de observant vooraf een spannende wedstrijd verwachtte. Dit waren derby's (wedstrijden tussen clubs uit dezelfde regio), kampioenswedstrijden, promotiewedstrijden en degradatiewedstrijden.

104 van de 306 geregistreerde wedstrijden in 2023 waren wedstrijden waarbij de observanten vooraf spanning verwachtten. In deze wedstrijden (42%) vonden vaker excessieve gedragingen plaats dan in wedstrijden waar ze vooraf geen spanning verwachtten (32%, niet in figuur).

Bij hockey is er nauwelijks verschil in excessieve gedragingen tussen wedstrijden waar de observant wel en geen spanning verwachtte ([figuur 3.10](#)). In ongeveer één op de vier hockeywedstrijden die we in 2023 registreerden, kwam minstens één excessieve gedraging voor. Dat gold zowel voor de hockeywedstrijden waar de observant vooraf spanning verwachtte (22%) als voor de hockeywedstrijden waar deze geen spanning verwachtte (25%).

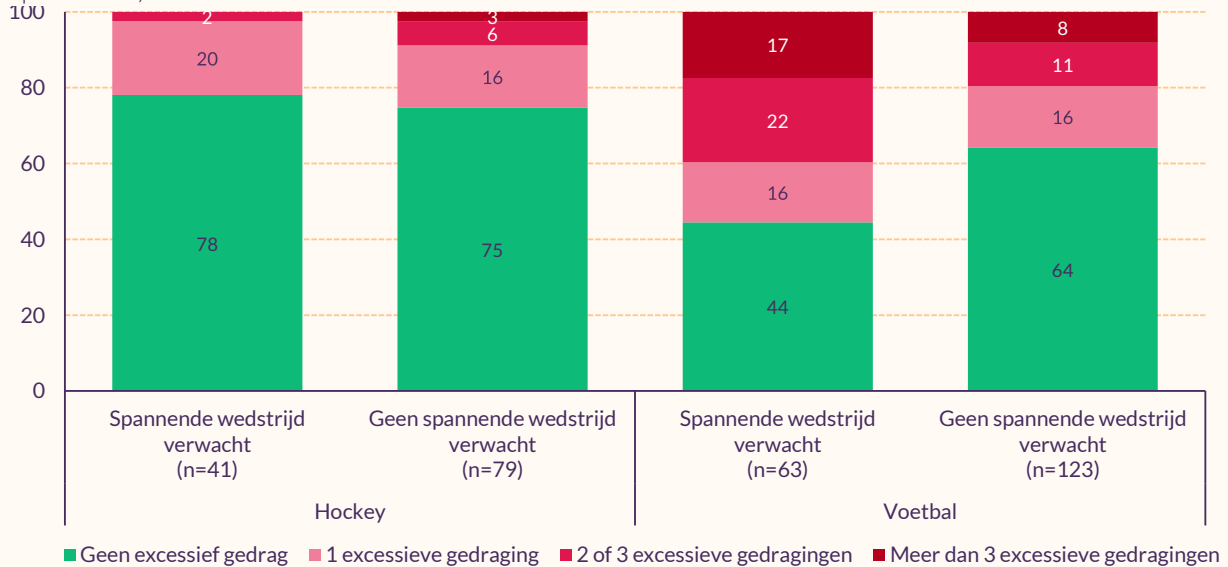
Bij de voetbalwedstrijden zien we wel een duidelijk verschil. In meer dan de helft van de wedstrijden waar de observant vooraf spanning verwachtte, kwam minstens één

excessieve gedraging voor (56%). Bij voetbalwedstrijden waar deze geen spanning verwachtte, was dit aandeel een stuk lager (36%, [figuur 3.10](#)).

Figuur 3.10

Aantal excessieve gedragingen per voetbal- en hockeywedstrijd in 2023, uitgesplitst naar wedstrijden met en zonder verwachte spanning*

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in 2023.

3.4 Sportiviteit over de hele wedstrijd

De observanten beoordeelden ongeveer drie op de vier wedstrijden (73%) van 2017 tot en met 2023 als (zeer) sportief ([figuur 3.11](#)). Slechts 7 procent van de wedstrijden beoordeelden ze als (zeer) onsportief.

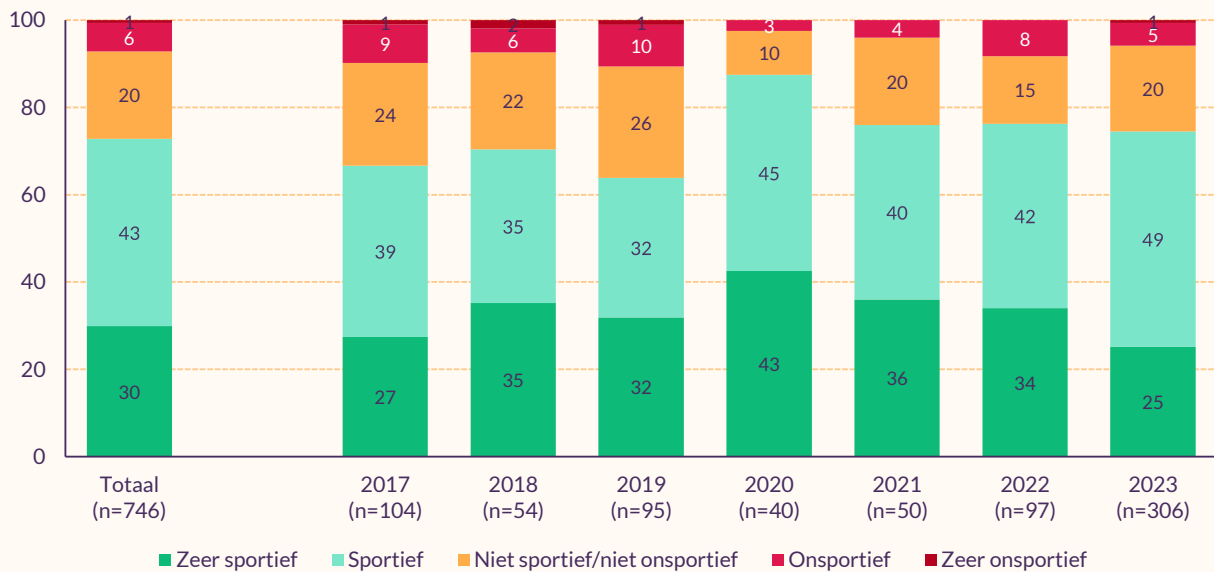
In vergelijking met 2022 hebben observanten in 2023 minder voetbal- en hockeywedstrijden als zeer sportief beoordeeld (respectievelijk 34% en 25%). Het percentage zeer sportieve wedstrijden in 2023 is vergelijkbaar met 2017 (27%). Tegelijkertijd is het aandeel wedstrijden dat ze als (zeer) onsportief beoordeelden in 2023 (6%) lager dan in 2022 (8%) en dan in de jaren voor de coronapandemie (8-11%) ([figuur 3.11](#)).

Excessief gedrag betekent niet per se een onsportieve wedstrijd

In 46 procent van de voetbal- en hockeywedstrijden vond minstens één excessieve gedraging plaats ([figuur 3.5](#)). Maar de vele positieve beoordelingen van de sportiviteit van wedstrijden ([figuur 3.11](#)) laten zien dat excessief gedrag niet direct betekent dat een wedstrijd onsportief is verlopen.

Figuur 3.11**Beoordeling van sportiviteit over de hele wedstrijd, van 2017 tot en met 2023 (hockey en voetbal)***

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

Hockeywedstrijden vaker sportief dan voetbalwedstrijden

Eerder onderzoek laat zien dat de gemiddelde wedstrijdssportiviteit verschilt per sport (Romijn et al., 2018). Dat zien we ook terug in deze monitor. Observanten beoordelen hockeywedstrijden vaker dan voetbalwedstrijden als (zeer) sportief. En ze beoordelen voetbalwedstrijden vaker dan hockeywedstrijden als (zeer) onsportief (figuur 3.12). Dat zagen we ook in de voorgaande monitor, waar ook wedstrijden van jongeren in de data waren opgenomen (Heijnen et al., 2023).

Tijdens de coronapandemie (2020 en 2021) hebben we een groter aandeel wedstrijden als (zeer) sportief beoordeeld. Dat is vooral bij voetbal duidelijk zichtbaar (figuur 3.12). Bij hockey zien we een uitschieter in 2018. Overigens hebben we van 2017 tot en met 2022 minder voetbal- en hockeywedstrijden geobserveerd dan in 2023. Het is daarom de vraag in hoeverre de coronapandemie hier van invloed was.

In het algemeen beoordelen observanten de hockeywedstrijden ieder jaar iets minder vaak als (zeer) onsportief. Tegelijkertijd beoordeelden ze in 2023 een vergelijkbaar aandeel hockeywedstrijden als in 2017 als zeer sportief (respectievelijk 34% en 32%).

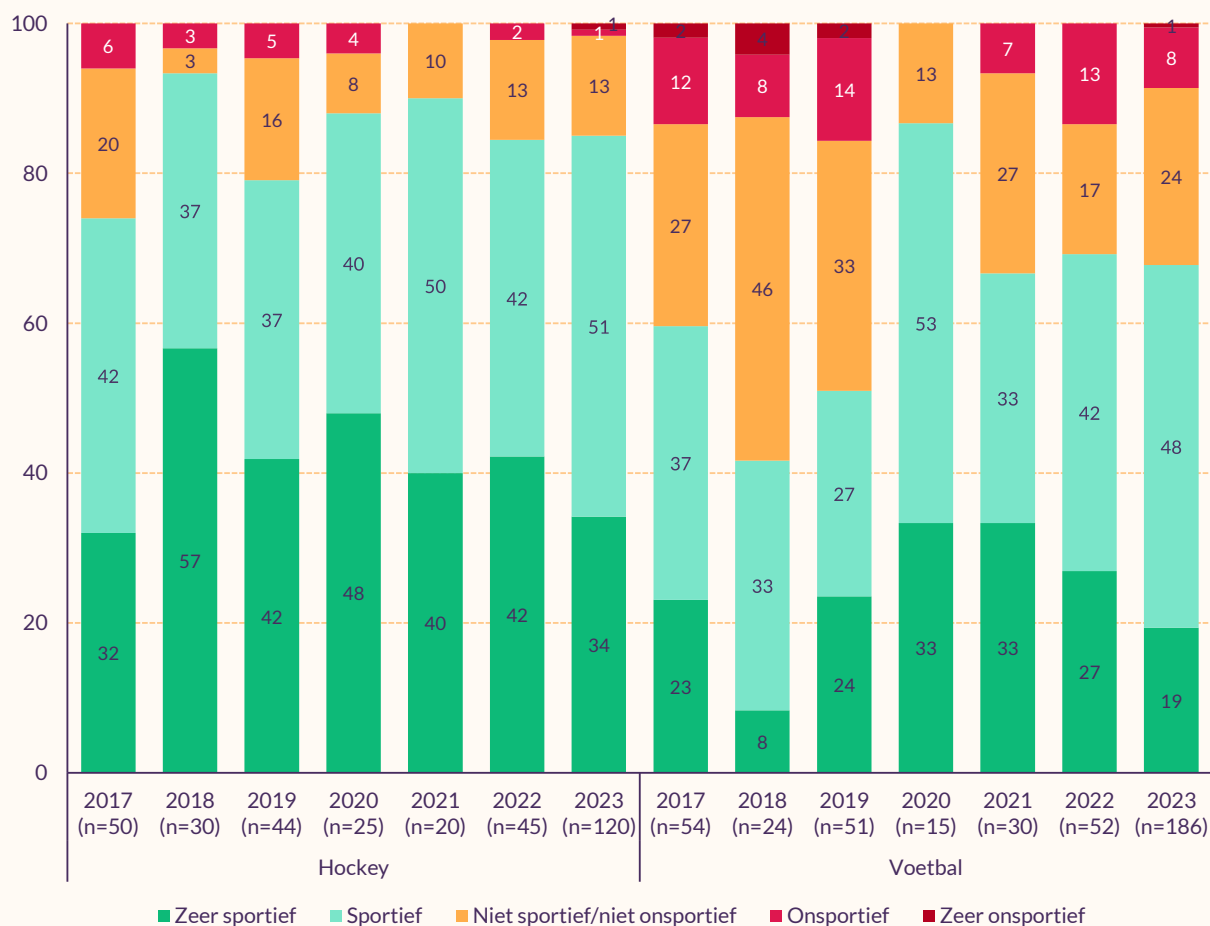
Voetbalwedstrijden beoordeelden ze in 2023 ook minder vaak als (zeer) onsportief dan in andere jaren. Alleen tijdens de coronapandemie, in 2020 en 2021, registreerden we minder onsportieve voetbalwedstrijden. De voetbalwedstrijden in

2022 en 2023 verliepen sportiever dan in de jaren voor de coronapandemie (2017, 2018 en 2019). Maar het aandeel wedstrijden dat observanten als zeer sportief beoordelen, is in 2023 juist gedaald (19%).

Figuur 3.12

Beoordeling van sportiviteit over de hele wedstrijd, van 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar hockey- en voetbalwedstrijden*

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

Vrouwenwedstrijden vaakst als (zeer) sportief beoordeeld

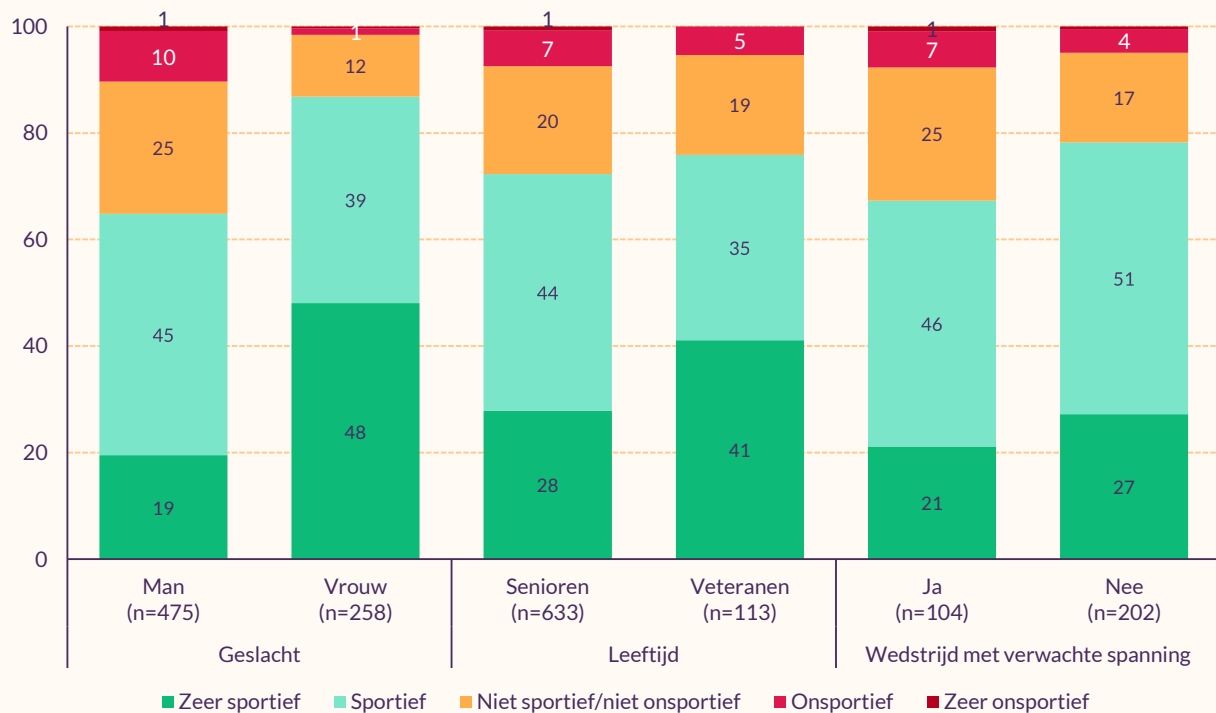
Observanten beoordeelden vooral vrouwenwedstrijden als (zeer) sportief (87%; [figuur 3.13](#)). Dat geldt voor zowel de voetbal- als de hockeywedstrijden (respectievelijk 83% en 88%, niet in figuur). Mannenwedstrijden beoordeelden ze minder vaak als (zeer) sportief (64%, [figuur 3.13](#)). Daarbij beoordeelden ze hockeywedstrijden (78%) vaker als (zeer) sportief dan voetbalwedstrijden (59%, beide niet in figuur).

Daarnaast beoordeelden observanten een vergelijkbaar aandeel senioren- en veteranenwedstrijden als (zeer) sportief (respectievelijk 72% en 76%). Maar de veteranenwedstrijden zijn sportiever verlopen dan de seniorenwedstrijden: het aandeel wedstrijden dat observanten als zeer sportief beoordeelden, is daar hoger (41% vs. 28%).

Figuur 3.13

Beoordeling van sportiviteit over de hele wedstrijd in de periode 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar geslacht en leeftijdscategorie van de wedstrijden (hockey en voetbal)

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

Wedstrijden zonder verwachte spanning als sportiever beoordeeld

In 2023 hebben observanten bijgehouden of de wedstrijd die ze registreerden een derby, kampioenswedstrijd, promotiewedstrijd of degradatiewedstrijd was. Dit zijn voetbal- en hockeywedstrijden waarbij we vooraf spanning verwachtten. In totaal hebben observanten 104 van deze wedstrijden geobserveerd.

Ze beoordeelden twee derde van deze wedstrijden (67%) als (zeer) sportief ([figuur 3.13](#)). Dat is minder dan wedstrijden waar we vooraf geen spanning bij verwachtten (78%).

3.5 Gedrag van toeschouwers en begeleiding

Een wedstrijd is een sociaal proces. Meerdere personen met verschillende rollen zijn erbij betrokken ([Stevens et al., 2020](#)). Eerder internationaal onderzoek laat zien

dat gedragingen van toeschouwers, begeleiders en de scheidsrechter, maar ook het scoreverloop, het wedstrijdgedrag van spelers beïnvloeden (Mummendey & Mummendey, 1983).

Over de manier waarop deze factoren elkaar beïnvloeden, zijn wetenschappers het niet altijd met elkaar eens. Dat komt doordat relaties en gedragingen tussen betrokkenen op en rond het veld elkaar beïnvloeden.

Toeschouwers zijn bij meeste wedstrijden positief

Observanten hebben het gedrag van toeschouwers bij voetbal- en hockeywedstrijden beoordeeld ([figuur 3.14](#)). De cijfers in de figuur zijn gebaseerd op de wedstrijden waarbij toeschouwers aanwezig waren. Wedstrijden zonder toeschouwers hebben we buiten beschouwing gelaten.

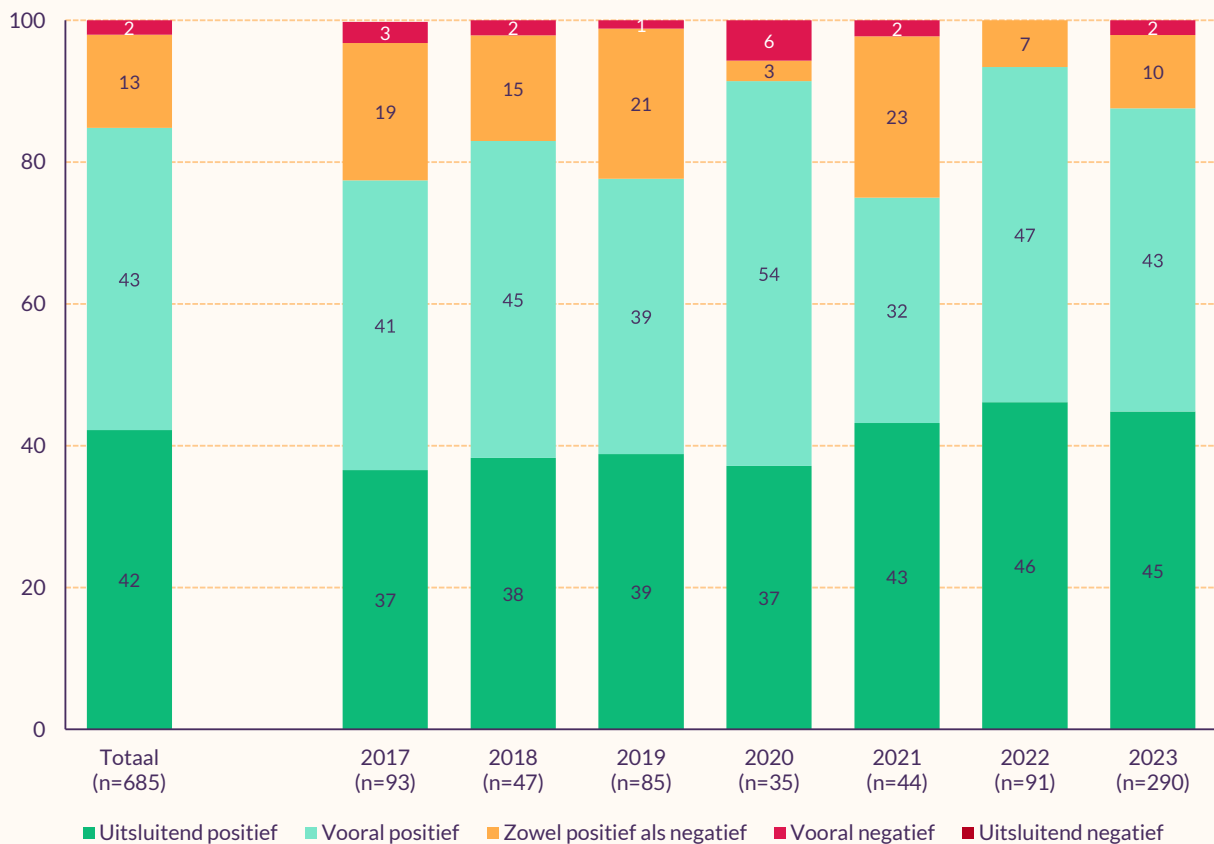
In de periode 2017 tot en met 2023 beoordeelden observanten het gedrag van toeschouwers bij voetbal- en hockeywedstrijden meestal positief (85%). Het jaar met de meest positieve beoordelingen is 2022 (93%).

In 2023 beoordeelden ze het gedrag van toeschouwers iets minder vaak positief dan in 2022 (88%). Maar in vergelijking met de jaren voor de coronapandemie (2017-2019) beoordeelden ze het in 2023 positiever. Verder is het aandeel wedstrijden waarbij observanten het gedrag van toeschouwers vooral of uitsluitend als negatief hebben beoordeeld stabiel laag.

Figuur 3.14

Beoordeling gedrag van toeschouwers* over de hele wedstrijd bij hockey en voetbal, van 2017 tot en met 2023**

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

- Wedstrijden zonder toeschouwers hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.
- Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

Toeschouwers bij hockeywedstrijden vaker positief dan bij voetbal

Het gedrag van toeschouwers bij hockeywedstrijden (93%) beoordeelden observanten vaker positief dan dat van toeschouwers bij voetbalwedstrijden (78%) (periode 2017-2023, [figuur 3.15](#)). Bij hockeywedstrijden beoordelen ze het gedrag van toeschouwers sinds 2021 steeds positiever. Tussen 2021 en 2023 hebben ze bij geen enkele hockeywedstrijd het gedrag van toeschouwers negatief beoordeeld.

Bij voetbalwedstrijden beoordeelden observanten in 2022 en 2023 het gedrag van toeschouwers positiever dan in voorgaande jaren (m.u.v. coronajaar 2020) ([figuur 3.15](#)). In 2023 beoordeelden ze het gedrag van toeschouwers negatiever dan in 2022.

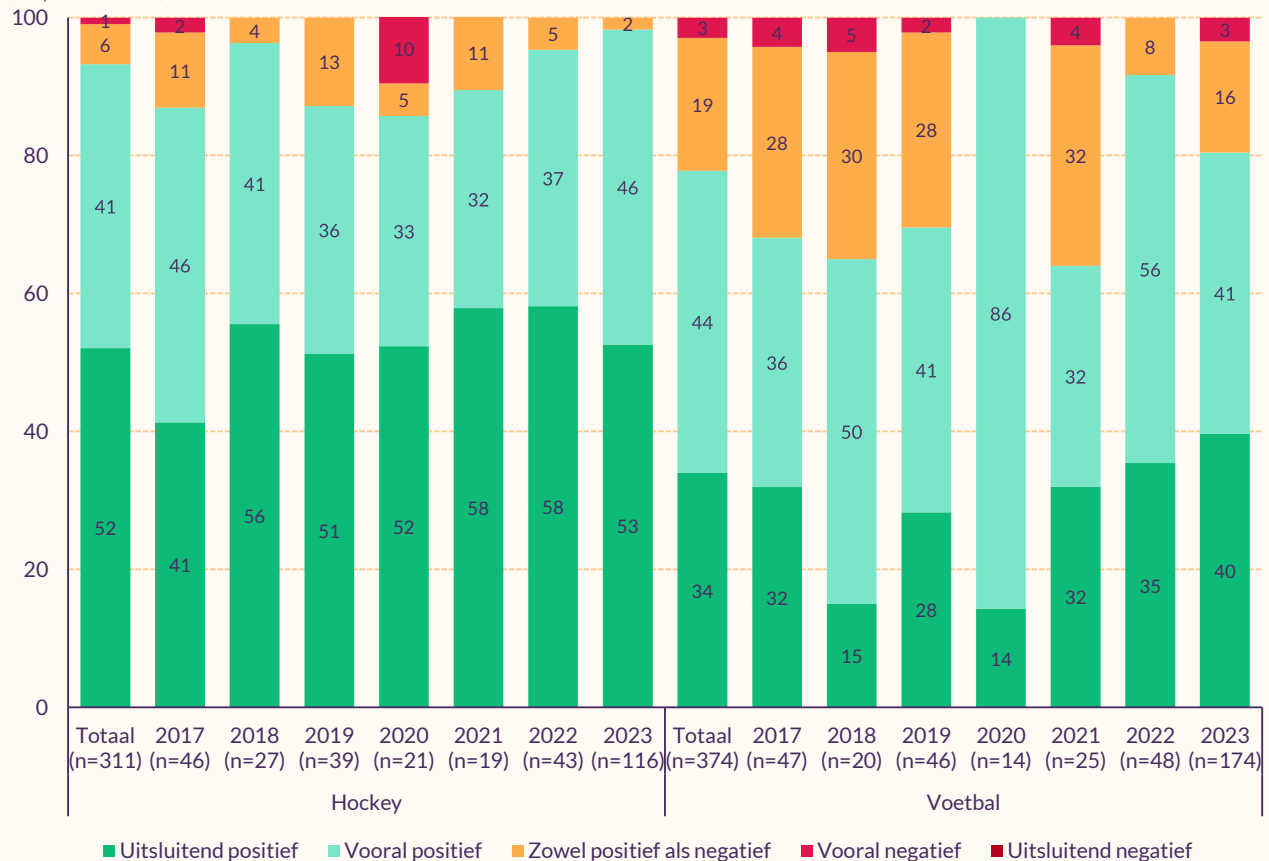
Toch zien we in 2023 ook een positieve ontwikkeling. Bij 40 procent van de wedstrijden beoordeelden observanten het gedrag van toeschouwers uitsluitend als

positief. Dat is het hoogste percentage uitsluitend positieve beoordelingen van het gedrag van voetbaltoeschouwers sinds de eerste metingen in 2017.

Figuur 3.15

Beoordeling gedrag van toeschouwers* over de hele wedstrijd, van 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar hockey- en voetbalwedstrijden**

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

- Wedstrijden zonder toeschouwers hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.
- Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

Gedrag begeleiding uit spelend team vaker negatief beoordeeld

Naast de toeschouwers hebben ook begeleiders van de teams invloed op het wedstrijdgedrag van de sporters. Dat geldt voor de begeleiding van het thuisspelende team en voor de begeleiding van het uit spelende team. In de periode 2017 tot en met 2023 beoordeelden observanten het gedrag van de begeleiders van het thuisspelende team iets vaker positief dan dat van de begeleiders van het uit spelende team (zie [figuur 3.16](#)).

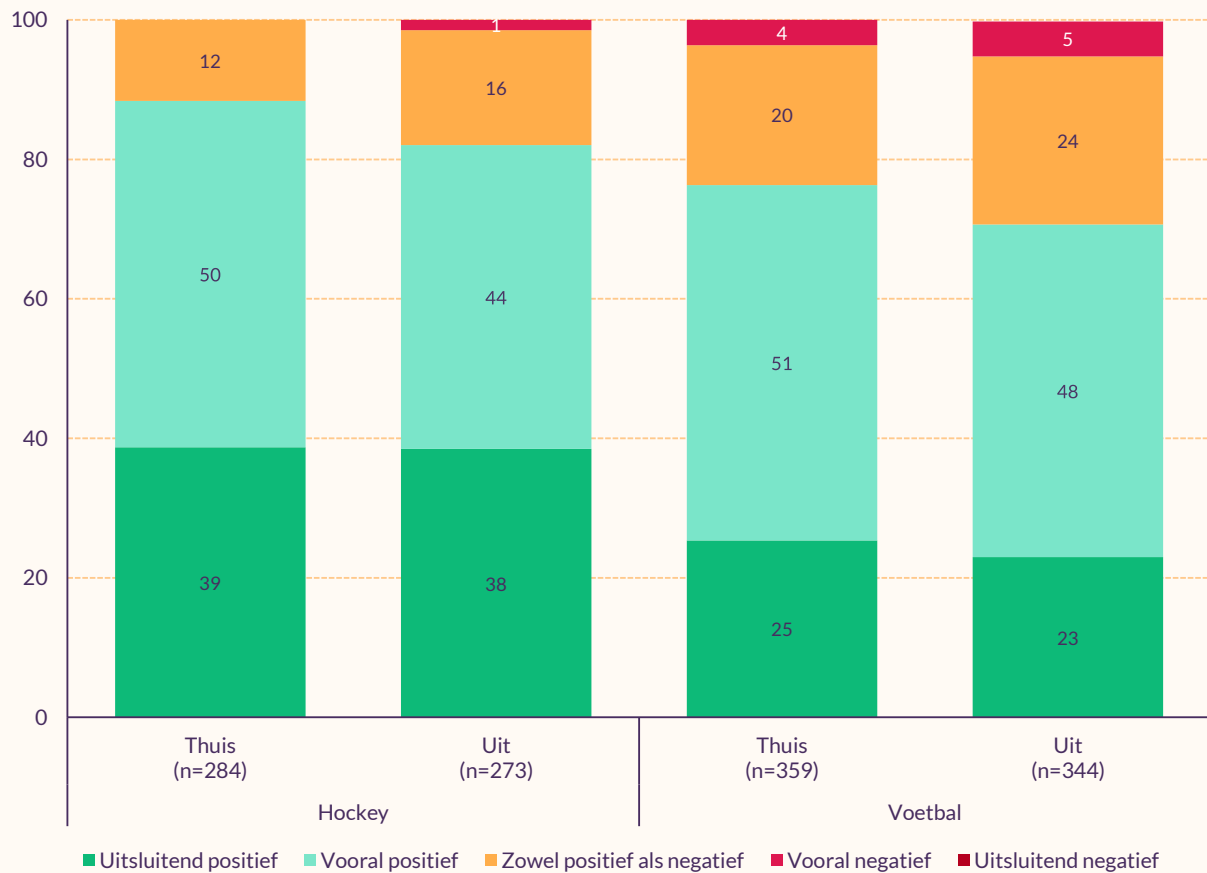
Observanten beoordeelden het gedrag van de begeleiding bij hockeywedstrijden vaker positief dan bij voetbalwedstrijden. Bij één op de vier (24%) voetbalwedstrijden beoordeelden ze het gedrag van de begeleiding van het

thuisspelende team zowel positief als negatief of vooral negatief. Bij de begeleiding van het uitspelend team komt dit iets vaker voor (29%, [figuur 3.16](#)).

Figuur 3.16

Beoordeling gedrag van begeleiding* thuis- en uitteams over de hele wedstrijd, uitgesplitst naar hockey- en voetbalwedstrijden in de periode 2017 tot en met 2023

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* Teams zonder begeleiding hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.

Toeschouwers vaker positief bij wedstrijden zonder spanning

Ook bij het gedrag van toeschouwers en de begeleiding maken we onderscheid tussen wedstrijden waar we vooraf spanning verwachtten (bijv. derby's of kampioenswedstrijden) en bij wedstrijden waarbij we dit niet verwachtten ([figuur 3.17](#)). Toeschouwers blijken een stuk positiever te zijn bij wedstrijden zonder spanning. In de beoordeling van het gedrag van de begeleiding van de teams zien we weinig verschillen.

Figuur 3.17

Beoordeling gedrag van toeschouwers*, begeleiding thuis- en uitteams over de hele wedstrijd in 2023, uitgesplitst naar wedstrijden waarbij vooraf wel en geen spanning verwacht werd (hockey en voetbal)**
(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2023 (observatieonderzoek).

* Wedstrijden zonder toeschouwers hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.

** Teams zonder begeleiding hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.

3.6 Gedrag tegen en van scheidsrechters

Vanaf de eerste observatieperiode in 2017 letten we op ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter. Het gaat dan bijvoorbeeld over protesteren of schelden. Vanaf 2019 registreren we ook of scheidsrechters partijdig zijn naar een team. Uit de observatieperiodes in 2017 en 2018 bleek namelijk dat dit soms invloed had op het gedrag van spelers. We presenteren eerst cijfers over ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter. Daarna gaan we in op de (on)partijdigheid van scheidsrechters.

Bij helft voetbal- en hockeywedstrijden ongewenst gedrag tegen scheidsrechter

In de vorige monitor zagen we dat in bijna twee op de vijf wedstrijden (38%) ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter plaatsvond (Heijnen et al., 2023). In de huidige monitor, waarin we alleen voetbal- en hockeywedstrijden meenemen, is dit in meer dan de helft van de wedstrijden (55%) het geval ([figuur 3.18](#)).

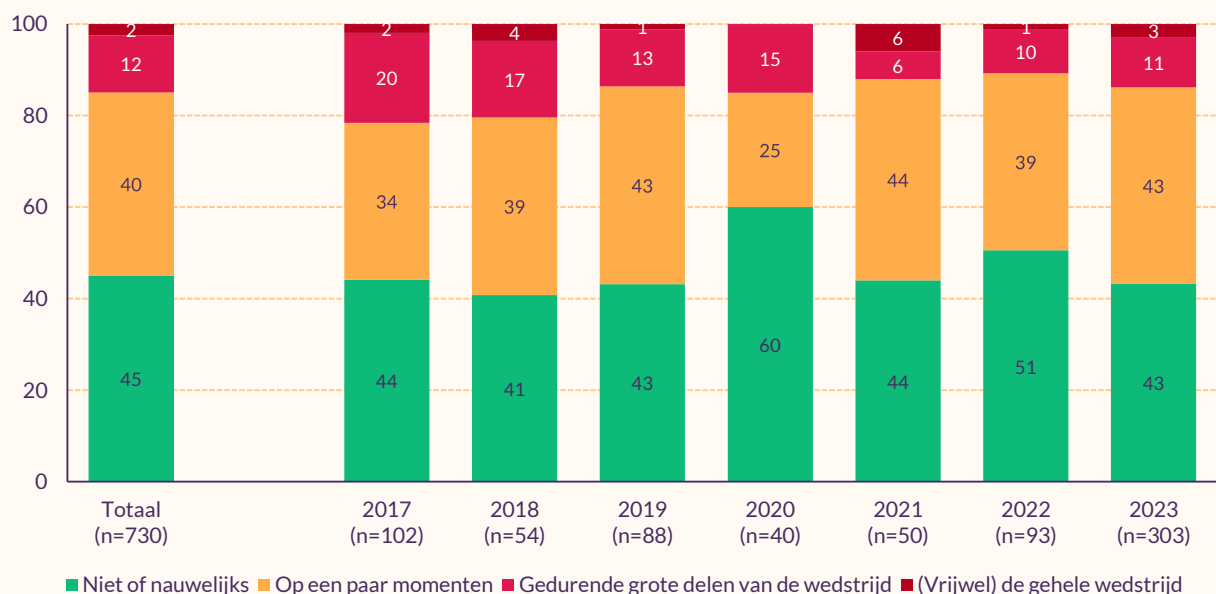
In 2023 (57%) was er een vergelijkbaar aandeel wedstrijden met ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter als in de jaren voor de coronapandemie (2017-2019, 56%-59%). In 2022 was dit aandeel lager (49%).

De mate waarin ongewenst gedrag plaatsvindt, is wel iets afgenomen sinds de coronapandemie. Het ongewenste gedrag vindt iets minder vaak tijdens grote delen van de wedstrijd of tijdens (vrijwel) de gehele wedstrijd plaats ([figuur 3.18](#)).

Figuur 3.18

Ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter* over de hele wedstrijd, van 2017 tot en met 2023 (hockey en voetbal) **

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

- . Wedstrijden zonder scheidsrechter hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.
- .. Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

Mannen toonden het vaakst ongewenst gedrag tegen scheidsrechter

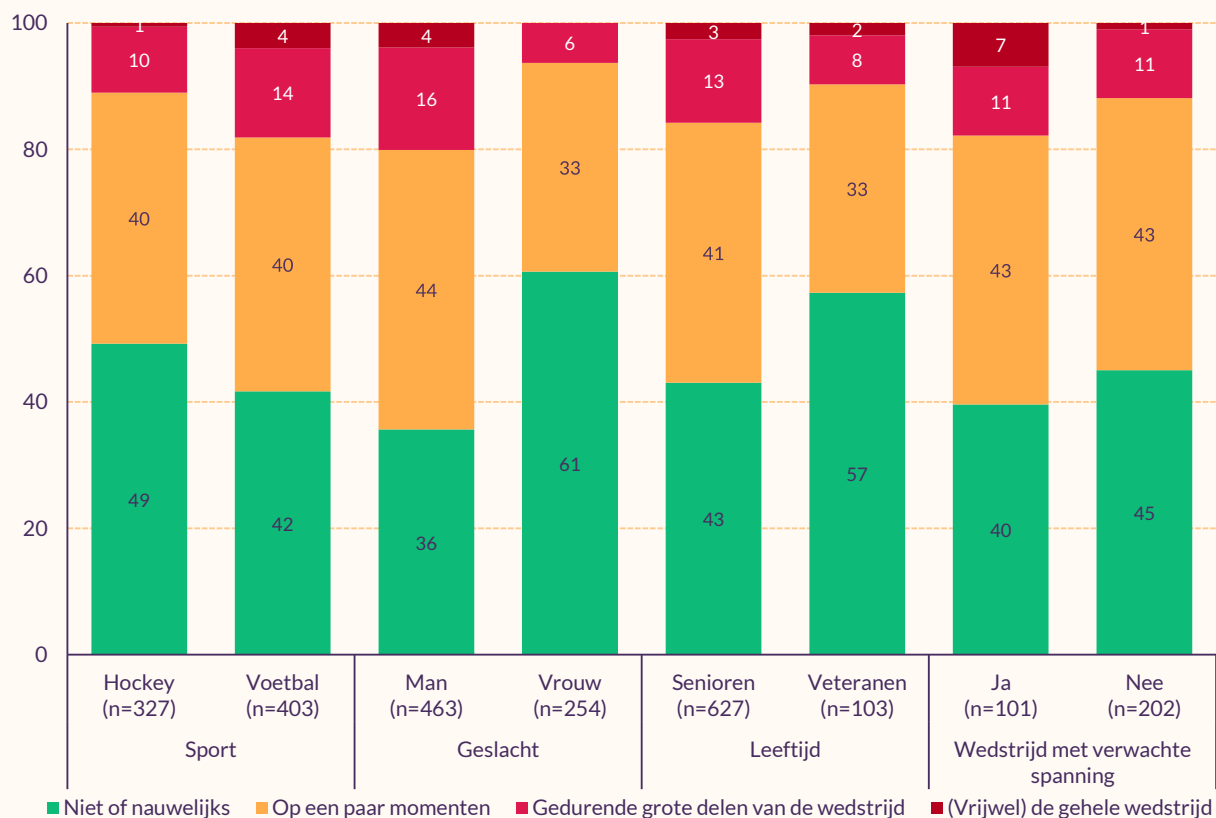
In de periode 2017 tot en met 2023 hebben observanten bij twee op de drie mannenwedstrijden ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter geregistreerd (64%; [figuur 3.19](#)). Dat geldt voor zowel de voetbal- als de hockeywedstrijden (respectievelijk 64% en 65%, niet in figuur).

Bij vrouwen is het aandeel wedstrijden met ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter een stuk lager (39%). Hierbij is er wél een verschil tussen de geregistreerde voetbal- en hockeywedstrijden. Het aandeel vrouwenvoetbalwedstrijden waarin speelsters ongewenst gedrag hebben vertoond tegen de scheidsrechter, is lager dan het aandeel vrouwenhockeywedstrijden waarin dit plaatsvond (respectievelijk 32% en 42%, niet in figuur).

Figuur 3.19

Ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter* over de hele wedstrijd in de periode 2017 tot en met 2023, uitgesplitst naar sport, geslacht, leeftijdscategorie en verwachte wedstrijdspanning

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

* Wedstrijden zonder scheidsrechter hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.

Tussen senioren- en veteranenwedstrijden zien we vrijwel dezelfde verschillen. In 67 procent van de seniorenwedstrijden registreerden we ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter. Bij veteranenwedstrijden geldt dit voor 43 procent van de wedstrijden ([figuur 3.19](#)).

Tussen hockey- en voetbalwedstrijden zien we minder grote verschillen in ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter. Het komt iets vaker voor bij

voetbal- (58%) dan bij hockeywedstrijden (51%). Het verschil zit in de mate waarin ongewenst gedrag in de wedstrijd voorkomt. Bij voetbal is er vaker dan bij hockey gedurende grotere delen of (vrijwel) de hele wedstrijd ongewenst gedrag van spelers tegen de scheidsrechter ([figuur 3.19](#)).

Bij de wedstrijden uit 2023 waarbij we vooraf spanning verwachtten (bijv. derby's), vond iets vaker ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter plaats (18%) dan bij wedstrijden waar we vooraf geen spanning verwachtten (12%) ([figuur 3.19](#)).

Ruim negen op de tien scheidsrechters als onpartijdig beoordeeld

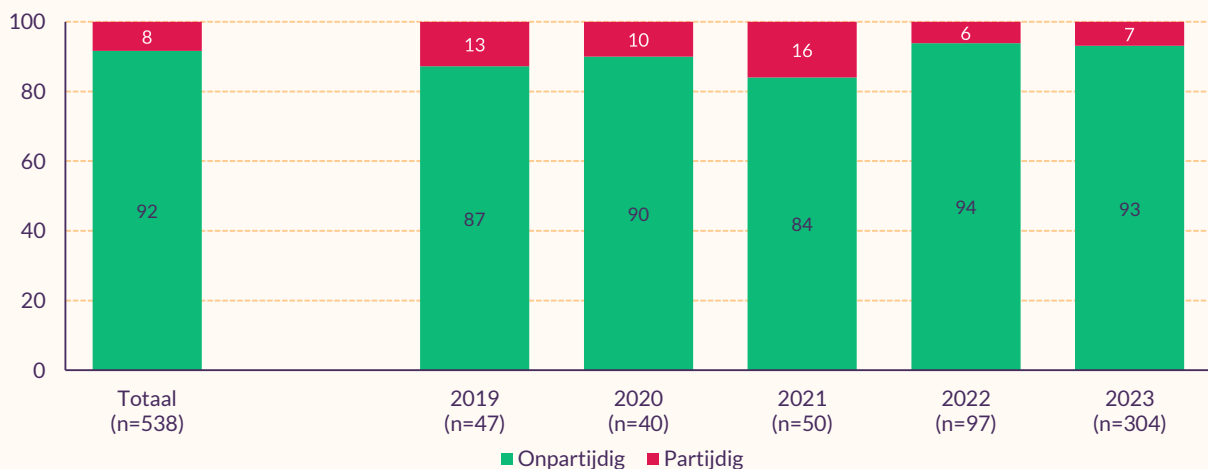
Vanaf 2019 hebben we geregistreerd of scheidsrechters partijdig waren naar een team. Bij de meeste voetbal- en hockeywedstrijden hebben observanten de scheidsrechter als onpartijdig beoordeeld (92%, [figuur 3.20](#)). Bij 8 procent van de voetbal- en hockeywedstrijden beoordeelden ze scheidsrechters als partijdig.

In 2022 en 2023 was dit bij respectievelijk 6 en 7 procent van de wedstrijden het geval. In de jaren daarvoor beoordeelden ze scheidsrechters in een groter aandeel wedstrijden als partijdig (10-16%).

Figuur 3.20

Beoordeling van gedrag van de scheidsrechter* over de hele wedstrijd, van 2019 tot en met 2023 (hockey en voetbal) **

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

- . Wedstrijden zonder scheidsrechter hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.
- .. Let op: het aantal geregistreerde wedstrijden is in sommige jaren erg laag. Door deze lage aantallen is het lastig uitspraken te doen die representatief zijn voor alle voetbal- en hockeywedstrijden in dat jaar.

De voetbal- en hockeywedstrijden waar observanten scheidsrechters als partijdig beoordeelden, zijn seniorenwedstrijden ([figuur 3.21](#)). Bij alle veteranenwedstrijden beoordeelden ze de scheidsrechters als onpartijdig (100%).

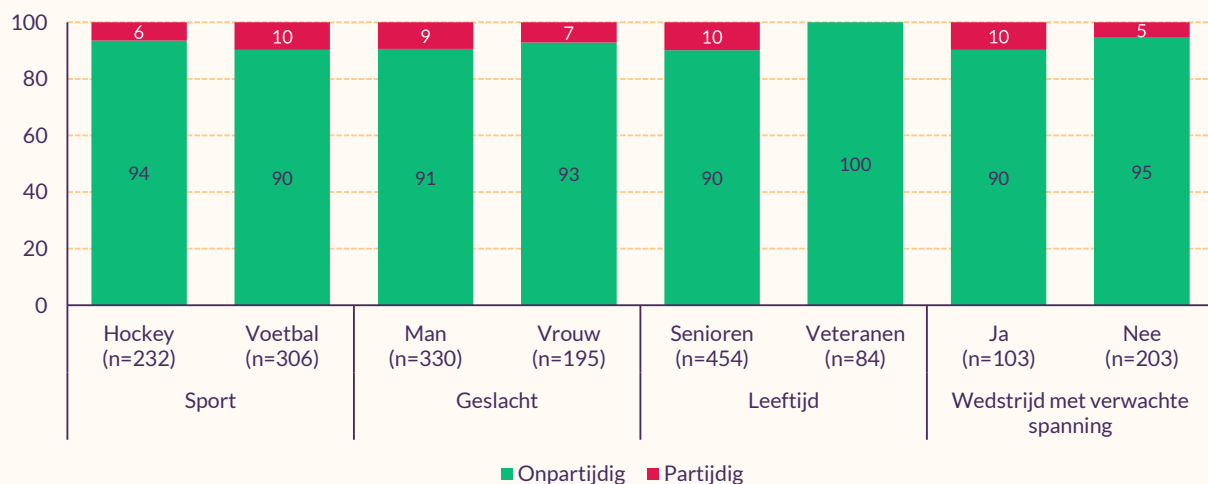
Bij hockeywedstrijden (94%) beoordeelden observanten de scheidsrechters iets vaker als onpartijdig dan bij voetbalwedstrijden (90%). Tussen mannen- vrouwenwedstrijden verschilt dit aandeel iets minder (respectievelijk 91% en 93%).

Observanten beoordeelden scheidsrechters bij één op de tien wedstrijden waarbij ze vooraf spanning verwachtten (bijv. derby's) (10%) als partijdig. Bij wedstrijden zonder spanning is dit lager (5%).

Figuur 3.21

Beoordeling gedrag van de scheidsrechter* over de hele wedstrijd in de periode 2019-2023, uitgesplitst naar sport, geslacht, leeftijdscategorie en verwachte wedstrijdspanning

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

* Wedstrijden zonder scheidsrechter hebben we niet meegenomen in deze analyse. Het aantal wedstrijden in deze figuur is daarom lager dan het totale aantal geanalyseerde wedstrijden.

3.7 Wedstrijdspanning

Vanaf het eerste monitoringsjaar in 2017 brengen we de wedstrijdspanning in kaart (Romijn et al, 2018). Deze maat geeft aan de hand van de geobserveerde gedragingen globaal aan hoe groot de spanning in de wedstrijd is.

Berekening wedstrijdspanning

Om de wedstrijdspanning te bepalen hebben we alle gedragingen in fracties van vijf minuten gegroepeerd. De verhouding tussen de positieve, negatieve en excessieve gedragingen bepaalt het sportieve karakter van de fractie.

Deze verhouding tussen onsportieve en sportieve gedragingen in een afgebakende fractie drukken we uit in een cijfer voor de wedstrijdspanning. Dit cijfer loopt van één tot vier. Hoe hoger het cijfer, hoe meer onsportieve gedragingen er waren in deze vijf minuten.

Dit cijfer berekenen we vervolgens gedurende de hele wedstrijd steeds opnieuw. Omdat niet alle wedstrijden even lang duren, hebben we besloten het verloop van de wedstrijdspanning naar de proportie van de wedstrijd uit te drukken.

Spanning neemt gedurende wedstrijd toe

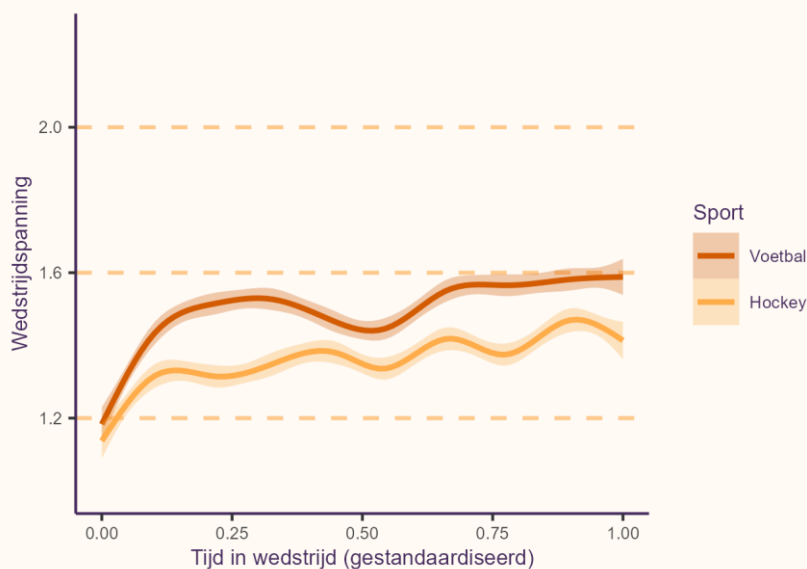
Voetbalwedstrijden hebben een hogere wedstrijdspanning dan hockeywedstrijden. Dat komt overeen met het hogere aandeel voetbalwedstrijden met negatieve gedragingen.

De rust lijkt een de-escalerend effect te hebben ([figuur 3.22](#)). Bij voetbal neemt de spanning af rond het midden van de wedstrijd. En bij hockey neemt na ieder kwart de spanning af. Na de rust neemt de wedstrijdspanning weer toe.

Figuur 3.22

Gemiddelde ontwikkeling van wedstrijdspanning bij hockey en voetbal in de periode 2017-2023

(95% betrouwbaarheidsinterval, n=1.193)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

In 2023 minder wedstrijdspanning dan in voorgaande jaren

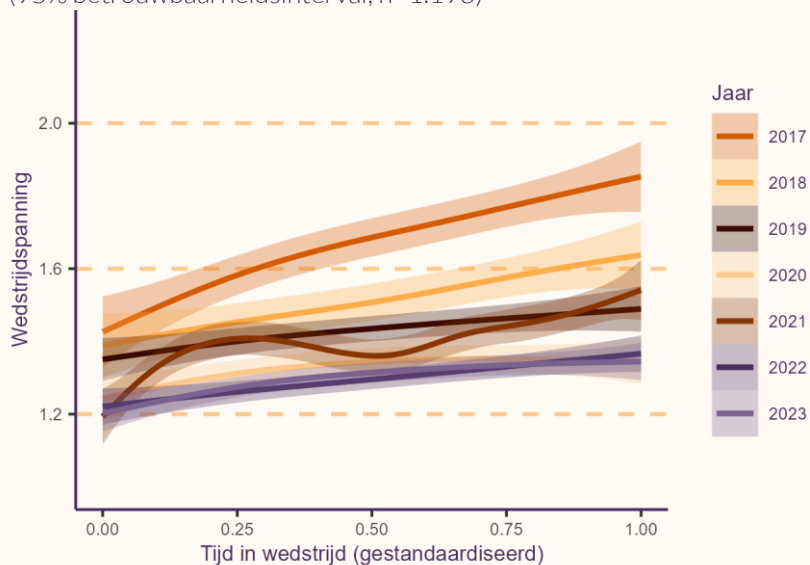
De wedstrijdspanning van voetbal- en hockeywedstrijden is sinds 2017 gedaald ([figuur 3.23](#)). Het gemiddelde aantal onsportieve gedragingen per wedstrijd is over de jaren afgenomen. Dat komt doordat we tijdens wedstrijden meer positieve en minder excessieve gedragingen hebben geregistreerd. Dit zagen we ook in de Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2022, waar we ook andere sporten meenamen in de analyse ([Heijnen et al, 2023](#)).

Wel stijgt in 2023 de spanning gedurende de wedstrijd minder hard dan in voorgaande monitoringsjaren ([figuur 3.23](#)). Excessieve gedragingen komen in 2023 dus minder vaak voor aan het einde van de wedstrijd.

Figuur 3.23

Gemiddelde ontwikkeling van wedstrijdspanning bij hockey en voetbal per jaar, in de periode 2017-2023

(95% betrouwbaarheidsinterval, n=1.193)

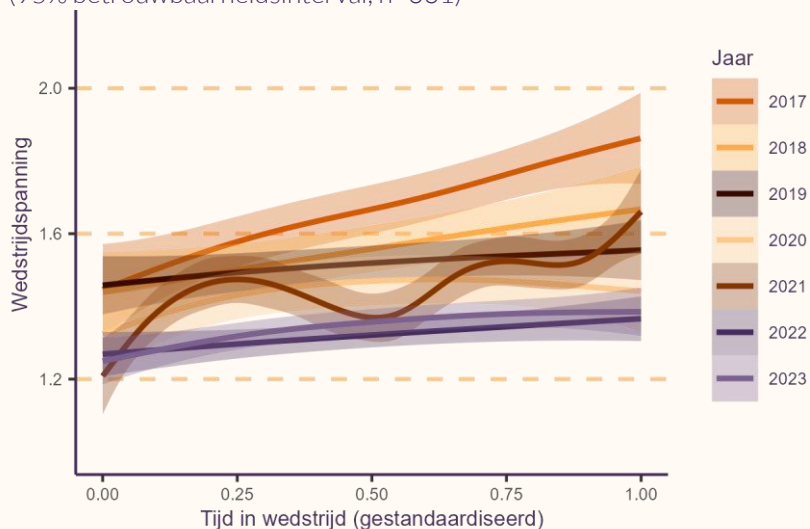
Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

Bij voetbal is de wedstrijdspanning in 2023 lager dan in voorgaande jaren ([figuur 3.24](#)). Dit geldt ook voor hockeywedstrijden, al is de daling daar iets minder sterk ([figuur 3.25](#)).

Figuur 3.24

Gemiddelde ontwikkeling van wedstrijdspanning bij voetbal per jaar, in de periode 2017-2023

(95% betrouwbaarheidsinterval, n=661)

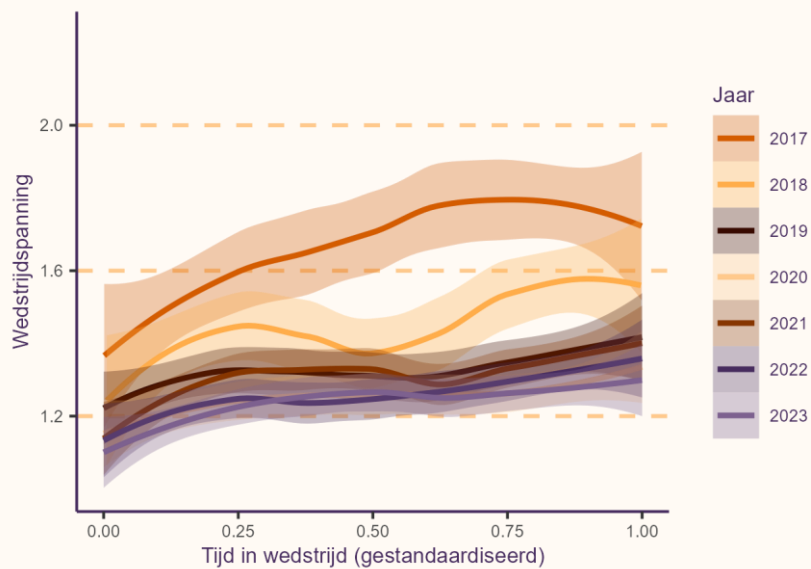

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

Figuur 3.25

Gemiddelde ontwikkeling wedstrijdspanning bij hockey per jaar, in de periode 2017-2023

(95% betrouwbaarheidsinterval, n=532)

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

Conclusie & aanbevelingen

In dit onderzoek gingen we na welke (on)sportieve handelingen in 2023 plaatsvonden tijdens voetbal- en hockeywedstrijden van senioren en veteranen op amateurniveau. En we onderzochten hoe dit verschilt ten opzichte van eerdere meetjaren. In dit hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste bevindingen, doen we aanbevelingen voor de praktijk en blikken we vooruit op de volgende monitor.

4.1 Conclusie

Wedstrijden met vooraf verwachte spanning iets vaker onsportief

In 2023 hebben we onderscheid gemaakt in wedstrijden waarbij we vooraf spanning verwachtten (bijv. derby's en promotiewedstrijden) en wedstrijden waarbij we geen spanning verwachtten.

De wedstrijden met verwachte spanning beoordeelden de observanten in het geheel minder vaak als sportief. Excessieve gedragingen, ongewenst gedrag naar de scheidsrechter en negatief gedrag van toeschouwers kwamen tijdens deze wedstrijden vaker voor. Observanten vonden ook dat de scheidsrechters bij deze wedstrijden iets vaker partijdig floten.

Meeste wedstrijden verliepen sportief

In 2023 waren negen op de tien geregistreerde gedragingen van amateurvoetballers en -hockeys (senioren en veteranen) positief. En het aandeel wedstrijden met excessieve gedragingen, zoals duwen en trekken, is sinds 2017 afgenomen. In 2017 kwamen excessieve gedragingen in twee op de drie wedstrijden voor. In 2023 is dit gedaald naar ongeveer één op de drie wedstrijden.

Zowel bij voetbal als bij hockey is het aandeel wedstrijden met één of meer excessieve gedragingen de afgelopen jaren gedaald. In 2023 kwamen excessieve gedragingen bij voetbal vaker voor in wedstrijden waar we vooraf spanning verwachtten, zoals derby's en promotiewedstrijden.

Ondanks het voorkomen van excessieve gedragingen, beoordeelden de observanten drie op de vier wedstrijden in het geheel als (zeer) sportief. Dat een excessieve gedraging voorkomt, betekent dus niet per se dat de wedstrijd onsportief is verlopen.

Gedrag toeschouwers meestal positief

Bij bijna zeven op de acht wedstrijden beoordeelden observanten het gedrag van toeschouwers als (uitsluitend) positief. Ten opzichte van de periode voor de coronapandemie beoordeelden ze het gedrag van toeschouwers in 2022 en 2023 relatief vaker als uitsluitend positief.

Dat geldt vooral bij voetbal. Bij hockey beoordelen observanten ieder jaar het gedrag van toeschouwers in ongeveer de helft van de wedstrijden als uitsluitend positief. Dat is hoger dan bij voetbalwedstrijden.

In 2023 beoordeelden observanten het gedrag van toeschouwers in voetbalwedstrijden waar ze vooraf spanning verwachtten, minder vaak als positief. Bij hockey was dit verschil er niet.

Begeleiding uitspelend team iets vaker negatief dan thuisspelend team

Het gedrag van de begeleiding beoordeelden observanten ook meestal als positief. Het gedrag van de begeleiding van uitspelende teams beoordeelden ze iets vaker negatief dan dat van de begeleiding van thuisspelende teams. Dat gold voor zowel voetbal als hockey. Tussen wedstrijden uit 2023 met en zonder verwachte spanning zagen we geen duidelijke verschillen.

In de helft van de wedstrijden ongewenst gedrag tegen scheidsrechter

Observanten beoordeelden de scheidsrechter bij ruim negen op de tien wedstrijden als onpartijdig. Toch vond bij meer dan de helft van de wedstrijden ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter plaats. Meestal op een paar momenten in de wedstrijd.

Dat ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter in zoveel wedstrijden voorkomt, is een opvallend resultaat. Want de gedragingen van spelers, de begeleiding van de teams en toeschouwers beoordeelden observanten veelal positief.

Ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter komt vaker voor bij mannenwedstrijden dan bij vrouwenwedstrijden (zowel voetbal als hockey). En het komt iets vaker voor bij wedstrijden waar we vooraf spanning verwachtten dan bij wedstrijden waar we geen spanning verwachtten.

Bij de hockeywedstrijden van vrouwen kwam vaker ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter voor dan bij de voetbalwedstrijden van vrouwen. Bij de mannenwedstrijden kwam ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter net zo vaak voor bij voetbal als bij hockey.

4.2 Aanbevelingen voor de praktijk

Net zoals in de voorgaande monitoringsjaren is het wedstrijdgedrag in de Nederlandse amateursport op de meeste punten positief. Nieuw in 2023 is de focus op voetbal- en hockeywedstrijden. Die geeft ons meer verdiepende kennis over het wedstrijdgedrag bij deze sporten. Op basis daarvan doen we een aantal aanbevelingen voor de praktijk.

Stimuleer gewenst gedrag tegen de scheidsrechter

In het amateurvoetbal en -hockey komt in twee op de drie mannenwedstrijden ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter voor. Het is goed om na te gaan wat maakt dat dit voorkomt, en waarom dit bij vrouwen een stuk minder gebeurt.

Misschien ligt het aan het wedstrijdtempo, dat het moeilijker maakt om een wedstrijd te fluiten. Maar het kan ook aan het gedrag van de spelers zelf liggen. Zo vond er vaker ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter plaats in wedstrijden waar we vooraf spanning verwachtten.

Scheidsrechters zijn meestal vrijwilligers, en deze zijn er in de afgelopen jaren steeds minder (Van de Ven et al., 2022). Om ervoor te zorgen dat voetbal- en hockeyscheidsrechters het plezier behouden in de sport, is het belangrijk ongewenst gedrag tegen de scheidsrechter te voorkomen.

Het kan daarbij helpen om ervaren scheidsrechters gericht in te zetten op spannende wedstrijden, zoals derby's. Tegelijkertijd is het belangrijk om scheidsrechters voldoende opleidingsmogelijkheden te bieden. En de minder ervaren scheidsrechters de kans te bieden om ervaring op te doen bij wedstrijden zonder spanning.

Nog belangrijker is dat de voetbal- en hockeyspelers en hun begeleiding zich bewust zijn van hun gedrag. En ook de toeschouwers kunnen bijdragen aan een positieve sfeer in de wedstrijd. Geef de sportieve teams, begeleiders en toeschouwers een voorbeeldfunctie. En beloon sportief gedrag.

Heb extra aandacht voor wedstrijden waarbij je spanning verwacht

Bij derby's en promotie- en degradatiewedstrijden staat vaak (gevoelsmatig) meer op het spel voor spelers. De motivatie om te winnen is groter. Bij deze wedstrijden zien we vaker onsportief gedrag. En observanten beoordelen scheidsrechters hier vaker als partijdig. Dat scheidsrechters zich onpartijdig opstellen, is dus niet vanzelfsprekend.

Het is belangrijk hier aandacht aan te besteden, zodat scheidsrechters deze wedstrijden in goede banen kunnen leiden. Bijvoorbeeld door het functioneren van scheidsrechters te laten beoordelen door spelers en andere betrokkenen. En door spelers, begeleiders en toeschouwers die in deze wedstrijden onsportief gedrag laten zien, hierop te wijzen. Wedstrijden of momenten waarbij dit goed gaat, kunnen als voorbeeld dienen door deze uit te lichten.

Sommige clubs spelen hier al goed op in. Ze nemen in aanloop naar een derby bijvoorbeeld voorzorgsmaatregelen en zorgen na afloop van de wedstrijd voor een feestje. Zo zorgen ze voor een positieve sfeer.

Een voorbeeld is de derby tussen RKS Schijndel en Avanti'31 ([DeMooiSchijndelKrant, 2022, 30 maart](#)). De besturen van beide clubs hebben voorafgaand aan de wedstrijd gecommuniceerd dat alcohol drinken langs de lijn en vuurwerk afsteken verboden was. Dit hadden ze met de KNVB en met de gemeente afgestemd. Na afloop van de wedstrijd was er entertainment voor de bezoekers.

4.3 Monitoring 2024 en verder

Net zoals in 2023 focussen we in de monitoring van 2024 op voetbal- en hockeywedstrijden. Observanten observeren dan alleen seniorenwedstrijden (18-35 jaar) en geen veteranenwedstrijden. Veteranenwedstrijden duren (met name bij voetbal) namelijk korter, waardoor de wedstrijdspanning anders is dan bij seniorenwedstrijden.

Daarnaast observeren we weer zoveel mogelijk derby's en promotie- en degradatiewedstrijden. Zo verzamelen we meer informatie over het verschil tussen wedstrijden waar we vooraf wel en geen spanning verwachten.

Ten slotte gaan we verkennen of we de Sportklimaat App en de rapportage efficiënter en effectiever kunnen vormgeven, om het wedstrijdgedrag blijvend nauwkeurig te kunnen volgen.

Bronnen

- De Klerk, M., Olsthoorn, M., Plaisier, I., Schaper, J., & Wagemans, F. (2021). Een jaar met corona. Ontwikkelingen in de maatschappelijke gevolgen van corona. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Heijnen, E., Floor, C., & Prins, R. G. (2020). Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2019. Mulier Instituut.
- Heijnen, E., Geurink, N., & Elling, A. (2023). Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2022. Mulier Instituut.
- Heijnen, E., Geurink, N., & Stevens, V. (2022). Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2021. Mulier Instituut.
- Heijnen, E., & Stevens, V. (2020). Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2020. Mulier Instituut.
- Mummendey, A., & Mummendey, H. D. (1983). Aggressive Behaviour of Soccer Players as Social Interaction. In J. H. Goldstein (Red.), *Sports Violence*, (pp. 111-218). https://dx.doi.org/10.1007/978-1-4612-5530-7_7.
- Romijn, D., Floor, C., & Prins, R. G. (2018). Monitor Sportief Wedstrijdgedrag 2018. Mulier Instituut.
- Stevens, V., Heijnen, E., & Geurink, N. (2020). Onsportief wedstrijdgedrag: op zoek naar samenhang in verklarende factoren bij amateur voetbal- en hockeywedstrijden [Factsheet 2020/10]. Mulier Instituut.
- Stevens, V., Heijnen, E., Nafzger, P., Suurd, J., Sotthwes, R., & Van Dongen, J. (2021). Hoe kijkt de voetbalarbiter tegen haar vak aan? [Factsheet 2021/7]. Mulier Instituut.

Bijlage 1 – De SportklimaatApp

Voor de Monitoring Sportief Wedstrijdgedrag hebben we de SportklimaatApp gebruikt. Dit is een applicatie voor de mobiele telefoon die speciaal voor deze monitoring is ontwikkeld. Met de SportklimaatApp kun je het wedstrijdgedrag bij meerdere typen sporten registreren, zoals voetbal, hockey, rugby en waterpolo. Op deze manier kunnen we gedragingen bij wedstrijden van verschillende sporten met elkaar vergelijken.

Updates van de SportklimaatApp

Na de eerste onderzoeksperiode in 2017 hebben we in 2018 een nieuwe applicatie gebouwd. Dat was nodig, omdat de oude niet op alle mobiele telefoons werkte. De nieuwe app heeft een verbeterd ontwerp en gebruiksgemak. Deze versie werkte op dezelfde manier als de oude.

In 2019 hebben we een inhoudelijke toevoeging gedaan. Hiermee konden we beter inzicht krijgen in het gedrag van coaches, toeschouwers en de scheidsrechter. We hebben toen ook een pauzeknop toegevoegd. Zo kregen we beter inzicht in het samenspel tussen de wedstrijdspanning en het gedrag van sporters. De nieuwe versie van de applicatie hebben we in de tweede observatieperiode van 2019 (september-oktober) voor het eerst gebruikt.

In de zomer van 2021 hebben we nog verbeteringen in de applicatie doorgevoerd voor een betere datatransmissie. Door slechte internetverbinding op de vereniging kon de app de geregistreerde data namelijk niet goed verzenden naar de database.

Werking van de SportklimaatApp

Voordat de wedstrijd begon, vraagt de SportklimaatApp de observant de volgende gegevens over de wedstrijd in te vullen:

- het type sport;
- de locatie;
- het prestatieniveau van de wedstrijd;
- het geslacht; en
- de leeftijdscategorie van de sporters.

Met deze gegevens kunnen we de wedstrijdgedragingen van verschillende subgroepen bekijken.

Als de observant de achtergrondgegevens van de te observeren wedstrijd heeft ingevuld, verschijnt het scherm uit **figuur B1.1** in de SportklimaatApp. Op dit scherm registreert de observant de gedragingen die spelers tijdens de wedstrijd vertonen.

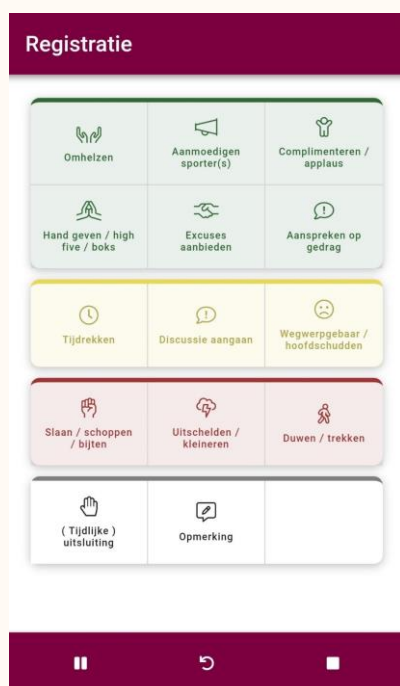
De gedragingen hadden drie kleurcategorieën:

- groen: (zeer) positieve gedragingen;
- geel: negatieve gedragingen; en
- rood: excessieve gedragingen.

Als een gedraging voorkomt, vinkt de observant deze op het scherm aan. Vervolgens verschijnt er een pop-up met de vraag of de gedraging van het thuis- of uitteam was.

Op die manier kunnen we in de analyse ook onderscheid maken in thuis- en uit spelende teams.

Figuur B1.1
Hoofdscherm SportklimaatApp in 2023

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp.

Tijdens de wedstrijd registreert de observant alleen de gedragingen van de spelers.

In de pauze en aan het eind van de wedstrijd verschijnen er vragen in de SportklimaatApp over het gedrag van toeschouwers, begeleiders en de scheidsrechter. Aan het einde van de wedstrijd vraagt de SportklimaatApp:

- welk team heeft gewonnen;
- hoe het algemene gedrag van de begeleiding was;
- hoe het algemene gedrag van de scheidsrechter was;
- hoe sporters zich gedroegen richting de scheidsrechter; en
- of de observant de sport zelf beoefent.

Daarnaast heeft de app tijdens en na afloop van de wedstrijd een apart veld voor opmerkingen. Zo kan de observant extra informatie over de geregistreeerde wedstrijd doorgeven.

Bijlage 2 – Veldwerk

Net zoals eerdere jaren, werkten de observanten onder een aantal voorwaarden:

- Ze moesten de app hebben getest.
- Ze mochten geen registraties uitvoeren bij de vereniging(en) waar ze zelf lid waren of training gaven.
- Ze moesten minimaal twaalf wedstrijden in het voorjaar registreren, in het najaar minstens tien.
- Ze moesten hockey- en voetbalwedstrijden registreren, waarbij het aantal wedstrijden per sport ongeveer evenredig aan elkaar was.
- Ze moesten per sport bij minstens drie verenigingen wedstrijden registreren.
- Ze moesten in het voorjaar wedstrijden registreren van senioren (18-35 jaar) en veteranen (35 jaar en ouder), en in het najaar alleen wedstrijden van senioren.
- Waar dat kon, moesten ze wedstrijden registreren waarbij ze voorafgaand een spannende wedstrijd verwachtten (bijv. derby's en promotiewedstrijden).

In tabel B2.1 staat het aantal observanten en geregistreerde wedstrijden per veldwerkperiode.

Tabel B2.1

Overzicht veldwerkperiodes in de periode 2017-2023

(in aantallen, n=2.161)

Periode	Startdatum	Einddatum	Aantal observanten	Totaalaantal wedstrijden
1	22 april 2017	28 mei 2017	21	227
2	7 oktober 2017	12 november 2017	21	235
3	17 maart 2018	22 april 2018	20	246
4	15 september 2018	14 oktober 2018	15	174
5	6 april 2019	19 mei 2019	9	111
6	14 september 2019	13 oktober 2019	10	137
7	4 april 2020	17 mei 2020	0	0
8	12 september 2020	10 oktober 2020	26	103
9	3 april 2021	23 mei 2021	0	0
10	11 september 2021	13 november 2021	23	215
11	1 april 2022	19 juni 2022	21	259
12	17 september 2022	6 november 2022	11	143
13	14 april 2023	18 juni 2023	14	210
14	17 september 2023	19 november 2023	7	101
Totaal			94	2.161

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2017-2023 (observatieonderzoek).

- 1 Vanwege de coronamaatregelen zijn periode 7 en 9 niet doorgegaan en is periode 8 ingekort.
- 2 Observanten hebben vaak meerdere periodes wedstrijden geobserveerd. Het totale aantal (unieke) observanten (94) is dus geen optelling van het aantal observanten per veldwerkperiode.
In totaal hebben we meer wedstrijden geregistreerd dan we hier weergeven. Sommige wedstrijden voldeden niet aan de minimale eisen.
- 3 Deze hebben we niet opgenomen in de uiteindelijke analyse. De 2.161 wedstrijden zijn inclusief wedstrijden van kinderen en wedstrijden van jongeren.

Bijlage 3 – Geregistreeerde gedragingen

Tabel B3.1

Gemiddeld aantal gedragingen per wedstrijd in de periode 2017 tot en met 2023 (hockey en voetbal)
(in aantallen)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	(n=104)	(n=54)	(n=95)	(n=40)	(n=50)	(n=97)	(n=306)
Complimenteren/applaudisseren	33	45	53	40	47	40	41
Sporters aanmoedigen	30	46	58	42	88	54	46
Omhelzen	2	2	3	1	3	3	3
Hand geven/high five/boks	9	12	13	6	8	6	7
Excuses aanbieden	5	4	6	3	6	3	4
Aanspreken op gedrag	5	2	2	6	6	3	12
Wegwerpgebaar/hoofdschudden	6	8	8	5	10	4	5
Discussie aangaan	11	12	11	5	10	4	5
Tijdrekken	1	1	1	<1	1	<1	<1
Duwen/trekken	2	3	5	2	3	1	<1
Uitschelden/kleineren	2	0	1	<1	1	<1	<1
Slaan/schoppen/schelden	1	<1	<1	<1	<1	<1	<1
Totaal	106	138	161	112	183	119	124

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

Tabel B3.2**Aandeel geregistreerde wedstrijdgedragingen in de periode 2017 tot en met 2023 (hockey en voetbal)**

(in procenten)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	(n=11.034)	(n=7.445)	(n=15.341)	(n=4.466)	(n=9.168)	(n=11.517)	(n=38.035)
Complimenteren/applaudisseren	31,24	32,98	32,87	35,83	25,52	33,57	33,25
Sporters aanmoedigen	28,22	33,47	36,05	37,62	47,99	45,84	36,85
Omhelzen	2,04	1,65	2,15	0,96	1,85	2,18	2,43
Hand geven/high five/boks	8,35	8,46	8,28	5,46	4,58	5,13	5,67
Excuses aanbieden	4,46	3,21	3,55	2,87	3,15	2,23	2,87
Aanspreken op gedrag	4,39	1,75	1,26	5,53	3,20	2,53	9,32
Wegwerpgebaar/hoofdschudden	5,25	5,84	5,19	4,57	5,58	3,76	4,38
Discussie aangaan	10,58	8,85	6,74	4,72	5,46	3,68	4,23
Tijdrekken	1,17	0,78	0,46	0,04	0,32	0,21	0,23
Duwen/trekken	2,01	2,46	2,88	1,99	1,67	0,55	0,37
Uitschelden/kleineren	1,52	0,27	0,42	0,34	0,48	0,23	0,28
Slaan/schoppen/schelden	0,78	0,28	0,16	0,07	0,19	0,10	0,13
Totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Mulier Instituut, SportklimaatApp 2019-2023 (observatieonderzoek).

